

II. JÁNOS PÁL PÁPA

KIENGESZTELŐDÉS
ÉS BŰNBÁNAT

A MAI EGYHÁZ KÜLDETÉSÉBEN

Kiengesztelődés
és bűnbánat
a mai egyház
küldetésében

II. JÁNOS PÁL PÁPA

apostoli buzdítása,

melyet a szinódus nyomán
intézett a püspökökhöz,
papokhoz és a hívekhez

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 1985

FORDÍTOTTA
DR. KISS LÁSZLÓ

ISBN 963 360 119 3 összkiadás
ISBN 963 360 270 XII. kötet

KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTO
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U 1.
SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

Ennek az okmánynak eredete és jelentősége . .	7
Egy széthulló világ	8
A kiengesztelődés vágya	10
A szinódus nézőpontja	10

ELSŐ RÉSZ

Kiengesztelődés és bűnbánat	
Az Egyház feladata és kötelezettsége	
<i>Első fejezet</i>	
A kiengesztelődés egy példája	17
A testvérrel, aki elveszett	17
...a testvérhez, ki otthon maradt	18
<i>Második fejezet</i>	
A kiengesztelődés forrásaihoz	
A kiengesztelődést adó Krisztus fényében	20
Kiengesztelődés az Egyház által	22
A kiengesztelődött Egyház	24
<i>Harmadik fejezet</i>	
Isten kezdeményezése és az Egyház szolgálata	26
A kiengesztelődés Istennél kezdődik . .	26
Az Egyház a kiengesztelődés szentsége .	27
A kiengesztelődés más útjai	29

MÁSODIK RÉSZ

A szeretet erősebb a bűnnél	
Az ember drámája	31
<i>Első fejezet</i>	
A bűn misztériuma	33
Istennel szembeni engedetlenség	34
Megosztottság a testvérek között	35
Személyes bűn és közösségi bűn	36
Halálos bűn, bocsánatos bűn	40
A bűn iránti érzék elvesztése	46
<i>Második fejezet</i>	
A hit tilka	50
Ez Krisztus maga.	51
A keresztény ember törekvése	52
Úton a kiengesztelődött élet felé	54

HARMADIK RÉSZ

A bűnbánat és kiengesztelődés pasztorációja	
A bűnbánat és a kiengesztelődés szolgálata	55
<i>Első fejezet</i>	
A bűnbánat és kiengesztelődés előmozdítása:	
eszközök és utak	57
A dialógus	58
A katekézis	63
A szentségek	69
<i>Második fejezet</i>	
A bűnbánat és a kiengesztelődés szentsége	72
„Akiknek megbocsátjátok bűneit”	73
A megbocsátás szentsége	77
Néhány alapvető megfontolás	78

A bűnbánat szentségének formája	86
A bűnbánat szentsége általános feloldozással	89
Néhány nehéz eset	91

BEFEJEZŐ KÍVÁNSÁG	93
-------------------	----

JEGYZETEK	97
-----------	----

BEVEZETÉS

ENNEK AZ OKMÁNYNAK EREDETE ÉS JELENTŐSÉGE

1. A kiengesztelődésről és bűnbánatról szólva, a mai világ embereinek – férfiaknak és nőknek egyaránt – fel kell figyelniük és újra át kell gondolniok Jézus Krisztusnak, megváltónknak és tanítónknak azokat a szavait, amelyekkel működését megkezdte: „Tartsatok bűnbánatot és higgyetek az evangéliumban!”¹ Mai, élő nyelvre fordítva: fogadjátok el a szeretet örömteljes jóhírét, a fogadott istengyermekséget és az ebből következő testvériséget.

Sokakban ég a vágy, hogy korunk emberét és világát jobban megismerjék és megértsék, hogy az őket érintő bonyolult kérdéseket megoldják, hogy problémáikat és titkaikat felfedjék, hogy differenciáltan ismerjék meg a bennük erjedő jónak és rossznak kovászát. Ez a törekvés már régóta oly sokakat indított arra, hogy az embert és világát tanulmányozzák. Ez foglalkoztatta a történészeket és a szociológusokat, filozófusokat és teológusokat, pszichológusokat és humanistákat, költőket és misztikusokat: de mindenekelőtt ezt teszi – gondterhelten, de mégis reményteljesen – a lekipásztor is.

Ez a vizsgálódás rendkívüli módon tűnik ki a II. Vatikáni egyetemes zsinat nagyfontosságú pasztorális konstitúciójából, a *Gaudium et spes*nek főként a bevezetéséből és részletes, hangsúlyozott megállapításaiból. Kitűnik ez továbbá tiszteletreméltó elődeink néhány lekipásztori bölcsességgel és szeretettel megfogalmazott tanításából. Az ő kiemelkedő eredményüket a történelmi és prófétai jellegű Egyetemes zsinat fémjelezte.

Nemcsak mások, hanem a lekipásztorok is fájdalmasan látják, hogy a mai világ és emberiség jellegzetes vonásai között mily sok, mély és fájdalmas meg hasonlítás található.

EGY SZÉTHULLOTT VILÁG

2. Ilyen szakadás mutatkozik személyek és csoportok között, legmagasabb szinten népek és nemzetek között, szembenálló országok blokkjai között, valamennyi lélegzetelállítóan tör a hatalomra. Nem nehéz e megosztottság gyökereinél olyan összeütközéseket találni, melyek vitában és viszályban elmérgesednek, ahelyett hogy tárgyalások útján találnának rá megoldást.

Aki a megosztottság okait keresi, gondosan elemzi, nagyon különböző indítékokat talál: egyes csoportok, szociális osztályok és országok között egyre növekvő egyenlőtlenségektől egészen az engesztelhetetlen ideológiai szembenállásig; gazdasági érdekektől egészen a politikai feszültségig, törzsi ellentétektől a faji és vallási megkülönböztetésig. Szembeötlő realitások adják a megosztottság nyomorúságos arculatát: ezekből erednek és súlyosnak, szinte elháríthatatlannak tűnnek. Korunk sok társadalmi keservéből a következőket említjük:

- az alapvető emberi jogok eltiprása, elsősorban az élethez, az emberhez méltó életre való jog eltiprása; ez annál botrányosabb, mert egy eddig ismeretlen mellébeszéléssel találkozunk ebben a kérdésben;

- az egyesek és közösségek szabadsága ellen irányuló törekvés, az állandó zaklatás, amely alól nem kivétel a vallás sem. Mindenkinek joga van, hogy saját vallása legyen, azt vallja és élje;

- a megkülönböztetés sokféle formája: faji, kulturális, vallási stb.

- erőszak és terrorizmus;
- a kínzás alkalmazása; az elnyomás igazságtalan és törvénytelen formái;
- a hagyományos és atomfegyverek felhalmozása, a fegyverkezési verseny és a vele párosult hadi kiadások, melyekből javítható lenne a népek méltatlan nyomora, az elmaradottak szociális és gazdasági helyzete;
- a világ javainak és a civilizáció áldásainak igazságtalan elosztása, mely csúcsát bizonyos társadalmi berendezkedésben érte el, hol az emberi életfeltételek közötti különbség a gazdagok és a szegények között egyre növekszik.²

Ennek a megosztottságnak hatalmas ereje alapjaiban roppantja szét ezt a világot, amelyben élünk.³

Így nem csodálkozhatunk az Egyházon, mely sohasem olvad össze a világgal, hogy azonosuljon vele és sohasem lesz a világból való, mégis *ebbe a világba* illeszkedik, szól a világhoz, *sőt párbeszédet folytat vele*.⁴ Benne is fellelhetők a megosztottság jelei és hatásai, melyek az emberi közösséget megsebeztek. Az egyház – eltekintve, hogy évszázadok óta megalázó szakadás bontja meg a keresztény közösséget – napjainkban saját kebelén belül, saját tagjai között meghasonlástól szenved a különböző vélekedések és törekvések miatt, melyek a tanítás és lelkipásztorkodás területén jelentkeznek.⁵ Ezek a meghasonlások olykor gyógyíthatatlannak tűnnek.

Bár ezek a gyötrelmek első pillantásra megrázóak, mégis ha magasabb szempontból nézzük őket, felfedezhetjük ezek gyökerét: *ez az a sérülés*, mely az emberi lélek legbensejét érte. A hit világánál ezt bűnnek nevezzük, mely *az eredendő bűnnel* kezdődik. Ezt mindenki örökségként kapta az őszülők-től származásánál fogva, és ez folytatódik azzal a bűnnel, amelyet mindannyian elkövetünk saját szabadságunkkal visszaélve.

A KIENGESZTELŐDÉS VÁGYA

3. Mégis, ha valaki eléggé mélyrehatóan elemzi ezt a megosztottságot, észre kell vennie benne a jóakaratú emberek, az igaz keresztények szembeötlő vágyát, mely a szakadás megszüntetésére, a sebek beheglesztésére, az egység minden szinten való helyreállítására törekszik.

A kiengesztelődésnek ez a vágya sokakban szenvedélyes törekvésként, nosztalgikusan jelentkezik, noha ezt a jelzőt nem szoktuk használni.

Egyesek számára ez az egész csak ábránd, mely alkalmas cselfogás lehet a társadalom átalakítására; mások szerint pedig sürgős és sok megfontolást igénylő kérdés. Olyan célt állít eléink, melyet csak az értelem és a cselekvés révén érhetünk el. Minden esetben az őszinte és tartós kiengesztelődés vágya kétségtelen motívuma a mi társadalmunknak és következménye feltartóztathatatlan békeakarátának. És ez – ha paradoxonnak tűnik is – annál erősebb, minél erőteljesebben jelentkezik a megosztottság okai.

Mindenesetre ennek a megbékélésnek mélyebbre kell hatolnia, mint amilyen mélyre hatolt a szétválás. A kiengesztelődés vágya és maga a kiengesztelődés csak olyan mértékben válik hatékonyá, amilyen mértékben képes az eredeti sebesülést gyógyítani, mert ez minden másnak a gyökere. És ez a bűn.

A SZINÓDUS NÉZŐPONTJA

4. Ezért minden intézménynek vagy szervezetnek, amely az embernek szolgálni akar és meg akarja menteni alapvető érdekeit, figyelő tekintetét a kiengesztelődésre kell vetnie, hogy annak jelentőségét és horderejét jobban megérthesse és így le tudja

vonni belőle a szükséges és gyakorlati következtetéseket.

De Krisztus Egyháza sem zárkozhat el ez elől. Egy anya odaadásával és egy tanító okosságával buzgón és körültekintően munkálkodik, hogy a szakadás jelei mellett a kiengesztelődés ugyanolyan fontos és jelentős jeleit keresse. Tudatában van annak: számára különös módon adottak a lehetőségek és a küldetése is kötelezi, hogy a kiengesztelődés igaz és vallásos jellegét úgy hangoztassa, hogy az egység és béke kérdésének lényeges aspektusait jobban megvilágítsa.

Elődeim szüntelenül hirdették a kiengesztelődést, és az egész emberiséget, minden csoportot, minden emberi közösséget, melyet megosztottnak és meghasonlottan láttak, kiengesztelődésre szólítottak fel.⁶ Én magam, belső indításra, meggyőződésem szerint felső sugalmazásra és az egész emberiség kérésére hallgatva kétszer is, bár különböző módon, de mindig ünnepélyesen és hivatásszerűen szoltam a kiengesztelődésről. Először, amikor a VI. püspöki szinódust összehívtam, azután amikor megváltásunk 1950. évfordulójára hirdetett jubileumi szentév középponti gondolatává tettem.⁷ Amikor a szinódus számára témát kellett kijelölnöm, teljesen egyetértettem számos püspök-testvérem javaslatával, hogy legyen az *a kiengesztelődés* szoros kapcsolatban a *bűnbánattal*.⁸

A bánat kifejezése és fogalma nagyon összetett. Ha a *metanoiával* kapcsolatban nézzük, amint azt a szinoptikusok használják, akkor a bánat a szív belső megváltozását jelenti. Isten szavára, Isten országáért.⁹ De a bűnbánat az életmód megváltoztatását is jelenti, a szív megtérésével összhangban. Ebben az értelemben „bűnbánatot tartani” kiegészül „a bűnbánat méltó gyümölcseinek termésével”.¹⁰ Az ember egész létmódja beletartozik ebbe, kész állandóan a jobbra. A bűnbánat csak akkor igazi és haté-

kony, ha cselekedetben és magatartásban valósul. Ebben az értelemben a keresztyén szóhasználatban a bűnbánat *aszkezisnek* mondható, mely meghatározott és mindennapi erő kifejtése az embernek Isten kegyelmi segítségével; életének elvesztése Krisztus akarata szerint, hogy azt valóságosan megnyerhesse,¹¹ a régi embert levetkőzi, hogy az újat felölthesse,¹² mindent legyűr, ami emberi, hogy a lelki érvényesüljön, a földiek helyett a mennyiekre tör,¹³ hol Krisztus van.¹⁴ A bűnbánat tehát *fordulat*, mely a szívtől indítatva a cselekedetekre irányul, és így át fogja a keresztyén ember egész életét.

Mindezekben az értelmezésekben a bűnbánat szorosán kapcsolódik a *kiengesztelődés*hez, mert „Istennel és önmagunkkal való kiengesztelődés” megköveteli, hogy legyőzzük azt a gyökeres törést, melyet a bűn okozott. Ez csak belső fordulatban vagy *változásban* történhet, mely a mindennapi élet bűnbánati cselekményeiben nyilvánul meg.

A szinódus első dokumentuma (*Lineamenta*) azért készült, hogy kijelölje a témát, és néhány alapvető szempontot kiemeljen. Ez lehetővé tette az egész világon az egyházi közösségeknek, hogy két éven át foglalkozzanak ezzel a mindenkit érdeklő kérdéssel – a bűnbánattal és a kiengesztelődéssel. Alkalmat kaptak, hogy ezeket átgondolják, és ebből a keresztyén élethez és apostolkodáshoz új erőt merítsenek. A szinódus közvetlen előkészítéseként tovább mélyültek a problémák, és az *Instrumentum laboris kezdetű munkaprogramban* ezt a püspököknek és munkatársaiknak kellő időben megküldtük. Végül a szinódusi atyák azok segítségével, akik a szinódusra meghívást kaptak, mély felelősségtudattal tárgyalták ezt a témát és vele kapcsolatos számos különböző kérdést is. A viták és a megegyező vélemények során tüzetes és alapos tanulmányokból és kutatásokból összeállt egy nagyjértékű kincs,

mely a záróokmányban, a *Propositionesben* nyert lényeges és világos összefoglalást.

A szinódus nem siklott át a kiengesztelődés ama kérdésein, melyek bármi módon alkalmasak annyi feszültség enyhítésére és sok ellentét megoldására, a kisebb és nagyobb szakadások leküzdésére és az egység visszaállítására. De a szinódus főként azon fáradozott, hogy az egyes feszültségek vizsgálatából felfedezze azt a rejtett közös gyökeret, azt az ősi kiengesztelődést, mely minden emberi szívben és tudatban, minden ilyen ügyben a kiengesztelődés forrása lehetne.

A kiengesztelődés dolgában, bármilyen mértékben válik az szükségessé, az Egyház rendelkezik az-
zal a különös és sajátos adománnyal, hogy egészen le tudjon nyúlni a kiengesztelődés legmélyebb eredetéhez. Küldetésének lényegéből folyik, hogy az Egyháznak kötelessége egészen a gyökerekig, a bűn okozta legmélyebb sebig lenyúlni, azt gyógyítani, és egyúttal a kiengesztelődést ott kezdeni, amely azután minden más és további kiengesztelődés alapja lehet. Ez volt az Egyház szándéka, és ezt fejtette ki a szinódus.

Erről a kiengesztelődésről beszél a Szentírás, amikor arra buzdít minket, hogy minden erőnkkel erre törekedjünk,¹⁵ de figyelmeztet is, hogy az az Isten irgalmas adománya az ember számára.¹⁶ Az egész emberiség üdvtörténete, de az egyeseké is, minden időben, a kiengesztelődés története, melyben Isten, mert ő Atya, emberré lett Fiának vére és keresztje által a világot önmagával kiengesztelte, és így megteremtette a kiengesztelődöttek új családját.

Szükséges a kiengesztelődés, mert előzőleg törés támadt a bűn miatt, melyből a meghasonlás további formái keletkeztek az ember bensejében és környezetében. Tehát, hogy a kiengesztelődés teljes legyen, szükségszerűen a bűn legmélyebb gyökereitől

kell megszabadulnunk. Így a *megtérés és bűnbánat* szoros egységet alkotnak. Lehetetlen ezt a kettőt szétválasztani, vagy az egyikről szólva a másikat elhallgatni.

A szinódus egyidejűleg szólt az egész emberiségnek, és minden egyes személynek benső megtéréséről, az Istenhez való visszatérésről; ezzel ki akarta fejezni, hogy nincs emberi egység, hacsak szívében mindenki meg nem változik. A *személyes megtérés: az emberek közötti egyetértés szükséges útja*.¹⁷ Ha az Egyház a kiengesztelődés jóhírét hangoztatja, és meghív arra, hogy ezt a szentségek útján meg is valósítsuk, akkor valóban prófétai módon cselekszik: megmutatja az ember gonoszságának szennyes forrását, megmutatja a meghasonlás okát, és felkelti a reményt, hogy legyőzhetőek a feszültségek és a szakadások. Így minden területen egyetértésre juthatunk és békéhez. Ez az emberiség minden közösségének vágya.

Az Egyház megkezdené egy gyűlölettől és erőszaktól terhelt történelmi kor átalakítását a szeretet civilizációjává. Mindenkinek felajánlja az evangélium szentségi elveit ahhoz az ősi kiengesztelődéshez, amelyből minden további kiengesztelő magatartás és cselekvés – közösségi téren is – megvalósulhat.

Erről a kiengesztelődésről, mint a megtérés gyümölcseről, szól ez az apostoli irat. Mert amiként az az előző három püspöki szinóduson történt, a szinóduson részt vevő atyák munkájuk eredményét ismét átadták Róma püspökének, az egyetemes Egyház pásztorának, a püspöki kollégium fejének, a szóban forgó szinódus elnökének. Hivatalom terhes és hálás feladataként vettem át a szinódus bőséges gazdagságát, hogy abból merítsek anyagot a *kiengesztelődés és bűnbánat* tárgyában egy tanító és lelkipásztori íráshoz, melyet Isten népéhez intézek.

Az első részben szólok az Egyházról, hogyan tölti

be küldetését a kiengesztelődésben és az emberi szívek megterésében, ember és Isten, ember és az ő testvére, ember és az egész teremtet világ számára. A második részben rámutatok minden sebzettség és szakadás gyökerére, okára: a bűnre, mindenekelőtt Istenhez való viszonyunkban. Végül felajánlom azokat az eszközöket, amelyek az Egyház révén lehetővé teszik a teljes kiengesztelődést Isten és ember között, következképpen az emberek számára egymás között is.

Az az okmány, melyet most átadok a híveknek, vagy azoknak is, akik érdeklődve és őszinte szívvel fogadják, legyen kötelességszerű válasz a szinódusnak hozzám intézett kérésére. De ez – az igazság és az igazságosság szerint – magának a szinódusnak a munkája. Ezeknek a lapoknak tartalma tőlük származik, az ő távolabbi és közelebbi előkészületeiből, *a munkatervből*, a szinódus állásfoglalásából és az egyes munkacsoportok eredményéből, de főként a *63 zárójavaslatból*. Ez a gyümölcse az atyák közös munkájának, kikhez még a keleti egyház képviselői is csatlakoztak, kiknek teológiai, spirituális és liturgikus öröksége oly gazdag ebben a témakörben is. Továbbá a szinódus titkárságának *tanácsa* két fontos ülésen összefoglalta a lezárt szinódus eredményeit és irányvonalait, elkészítette a témák vázlatát, melyek legmegfelelőbbnek látszanak ehhez a dokumentumhoz. Hálás vagyok azoknak, kik ebben a munkában részt vettek. Küldetésünk tudatában közzé akarjuk tenni mindazt, amit a szinódus oktatási és lelkipásztori kincseiből hasznosnak látunk a mai idők minden embere számára, történelmünk csodálatos, de nehéz napjaiban.

Ezt a nagyon fontos dolgot el kell végeznünk, amikor még sokak szívében él a szentév emléke, mely teljesen a bűnbánatnak, megterésnek és kiengesztelődésnek szolgálatában állt. Ez a buzdító irat, melyet püspök-testvéreimnek és a velük közösen

munkálkodó papoknak, diakónusoknak, mindkét nembeli szerzeteseknek és valamennyi hívőnek, férfiaknak és nőknek egyaránt most átadok, szolgáljon nekik segítségül személyes hitük gyarapodására és elmélyítésére. Legyen ez kovász, mely az emberek szívében a békét és a testvériséget, a reményt és az örömet feléleszti. Legyen érték, mely az evangéliumból fakad; melyet elfogadunk és átéljük, melyet napról napra életté váltunk Máriával, a mi Urunk Jézus Krisztus anyjával, aki által Isten mindent kiengesztelt önmagával.¹⁸

ELSŐ RÉSZ

KIENGESZTELŐDÉS ÉS BÚNBÁNAT

Az egyház feladata és kötelezettsége

ELSŐ FEJEZET

A KIENGESZTELŐDÉS EGY PÉLDÁJA

5. Ennek az apostoli írásnak kezdetén lelki szemeim előtt megjelenik Szent Lukács rendkívüli, mély vallási és emberi tartalmú története, melyet már egy korábbi dokumentumomban igyekeztem kifejteni.¹⁹ A tékozló fiú történetére gondolok.²⁰

A TESTVÉRRŐL, AKI ELVESZETT

„Egy embernek két fia volt. A fiatalabb így szólt atyjához: Atyám, add ki nekem az örökség rám eső részét.” Ezeket elmondva Jézus az ifjú esetét megindítóan, határozottan írja le: könnyelmű távozását az atyai házból, vagyonának eltékozlását kicsapongó és értelmetlen étellel, az idegenség és éhség sötét napjait, de még inkább elveszett méltóságát, lealjasodását és szégyenét, végül a honvágyat, a hazatérés bátorságát, az atyai fogadtatást. Az atya nem feledkezett meg fiáról; ellenkezőleg változatlanul megtartotta szeretetében és törődött vele. Így azt, kit mindig várt, most átölelte, nagy lakomát rendezett, mert „aki halott volt, életre kelt, elveszett és megkerült”.

Az ember – bármely ember – ilyen tékozló fiú, kit megszáditott a kísértés, hogy különváljon atyjától, hogy független életmódot folytathasson; ebben a kísértésben elbukott; csalódva a hívságban, mely elvakította, magára maradva, önbecsülését elvesztve, ott maradt kifosztottan, amikor teljesen a maga számára akart egy világot teremteni; nyomorúságának mélyén is gyötörte a honvágy, hogy visszatérjen atyjához. Isten, mint az Atya, kiről a példabeszédben szó volt, várja fia hazatérését, a visszatérőt átöleli, az új találkozás öröme asztalt terít lakomára, amelyen a kiengesztelődést ünneplik.

Ebben a parabolában a legmegkapóbb az az ünnepélyes és szeretetteljes fogadtatás, melyet az atya a hazatérő fiának nyújtott: Isten irgalmasságának jele, ki mindig kész megbocsátani. Mondjuk ki menten: a kiengesztelődés elsősorban az *Atyának ajándéka*.

... A TESTVÉRHEZ, KI OTTHON MARADT

6. A hasonlat szól az idősebb testvérről is, ki visszautasította a lakomán való részvételt. Szemére vetette a fiatalabb testvérnek bűnös életmódját, az atyának pedig a fogadtatást, melyben tékozló fiát részesítette, miközben ő, aki mindig szófogadó és hűséges volt atyja és otthona iránt, öneki sohasem engedték meg – amint mondotta –, hogy barátaival lakmározzék. Ez annak jele, hogy nem érti meg atyja jóságát. Amíg ez a testvér, önmagától és szolgálatától eltelve, irigyen, telve keserűséggel és haraggal meg nem tér, atyjával és testvérével ki nem engesztelődik, addig nem lesz teljes az önmagára találás és találkozás lakomája.

Az ember – minden ember – olyan is, mint az idősebb testvér. Az önzés féltékenysé teszi, megkeményíti szívét, elvakítja és elzárja a többiektől és

Istentől. Az Atya jósága, irgalma bosszantják és botránkoztatják; a hazatérő fiú szerencséje keserű neki.²¹ Ilyen tekintetben is szükséges, hogy az ember megtérjen és kiengesztelődjék.

A tékozló fiú parabolája Isten, az Atya nagy szeretetének csodálatos története, aki az ő hazatérő fiának ajándékkul adja a teljes kiengesztelődést. Mert az idősebb fiú alakjában ugyanarra az önzésre emlékeztet, mely az embereket kettéosztja, azért ez a hasonlat az emberiség családjának történetévé lesz. Feltárja helyzetünket és megmutatja a járható utat. A tékozló fiú sóvárgása és megtérése, a hazatérése atya házába és karjaiba, a megbocsátás után azokat mutatja meg, kik szívük mélyéből vágyódnak kiengesztelődésre minden területen, fenntartás nélkül. Belső bizonyossággal látják, hogy ez csak akkor lehetséges, ha ez abból az első, alapvető kiengesztelésből fakad, mely az embert az Isten-nélküliség távolságából visszavezeti az Istennel való gyermeki barátságához, kinek végtelen irgalmát ő ismeri. De ha a másik fiú szempontjából nézzük a történetet, meglátjuk az emberiség családjának helyzetét, kiket önzésük megosztott; és megvilágítja azokat a nehézségeket, melyek egy kiengesztelt és egységes családhoz vezető út akadályai, emlékeztet továbbá arra, hogy az embernek szíve legmélyén kell megváltoznia, fel kell fedeznie az Atya irgalmasságát, és le kell gyűrnie a testvérek közötti értetlenséget és ellenségeskedést.

Ennek a kimeríthetetlen parabolának fényénél, mely szól a bűnt eltörlő irgalmasságról, megérti az Egyház az ő küldetését, hogy az Úr nyomdokain munkálkodjék a szív mélyéből fakadó megtérésen és kiengesztelődésen Isten és ember, illetőleg ember és ember között. És lássa meg, hogy ez a kettő szorosan összefügg.

MÁSODIK FEJEZET A KIENGESZTELŐDÉS FORRÁSAIHOZ

A KIENGESZTELŐDÉST ADÓ KRISZTUS FÉNYÉBEN

7. Amint a tékozló fiú parabolájából kitűnik, a kiengesztelődés *Isten ajándéka*, és teljesen *az Ő kezdeményezése*. A mi hitünk tanítása szerint ez a kezdeményezés Jézus Krisztus titkában öltött konkrét formát, ki az embereket megváltotta, kiengesztelte és a bűn minden formájától megszabadította. Szent Pál pontosan ebben a feladatban és ennek végrehajtásában foglalja össze a názáreti Jézus, az emberré lett Igének, Isten Fiának küldetését.

Mi is kiindulhatunk *az üdvtörténet eme középponti misztériumából*, az apostol krisztológiájának kulcsszavából. „Mert ha Istent Fia halála kiengesztelte akkor, amikor még ellenségek voltunk” – írja Szent Pál a rómaiakhoz – „most, hogy kibékültünk vele, az ő életébe beoltódva még könnyebben megszabadulunk. Sőt még ezen felül dicsekszünk is az Istenben Urunk, Jézus Krisztus által, aki megszerezte nekünk a kiengesztelődést.”²² Tehát „mert Isten a világot Krisztusban önmagával kiengesztelte”, Szent Pál indítatva érzi magát, hogy felszólítsa a korinthusiakat: „engesztelődjete ki Istennel”!²³

A kereszthalál ilyen kiengesztelő hatásáról szól más szavakkal Szent János evangélista, amikor azt állítja: „Krisztusnak meg kellett halnia, „hogy összegyűjtse Isten szétszórt gyermekeit”.²⁴

Ismét Szent Pál az, aki kitágítva szemléli Krisztus művét, kiterjesztve azt a kozmikus létezőkre, amidőn azt írja, hogy az Atya kiengesztelődött „mindennel, ami a földön és a mennyben van”.²⁵ Meltán állíthatjuk, hogy Krisztus, a megváltó „a harag idején lett kiengesztelődés”;²⁶ továbbá, ha ő „a mi

békességünk”,²⁷ akkor egyúttal kiengesztelődésünk is.

A szent liturgia jogosan nevezi szenvedését és halálát, melyet az Eucharishtiában szentségi módon jelenítünk meg, „kiengesztelődésünk áldozatának”:²⁸ kétségtelenül kiengesztelődés Istennel, de a testvérekkel is, hiszen Jézus maga tanítja, hogy az áldozat bemutatásának előfeltétele a testvérek közötti kiengesztelődés.²⁹

Méltányos, hogy az újszövetség imént idézett, de más helyeiből is kiindulva, fontolóra vegyük Krisztusnak és az Ő kiengesztelő küldetésének titkát teljes egészében. Ismételten ki kell emelnünk az Egyház hitében Krisztus megváltói tevékenységét és halálának húsvéti titkát; mint az ember kiengesztelődésének alapját, és pedig kettős irányban: a bűntől való szabadulást és az Istennel való kegyelmi közösséget.

Az emberek közötti szomorú ellentétek és a kiengesztelődés nehézségei láttán, meghívok mindenkit, hogy tekintsenek *a kereszt titkára*, a legnagyobb drámára, melyben Krisztus átéli és teljes mélységében végigszenvedi az ember Istentől való elszakadásának tragédiáját, oly gyökeresen, hogy a próféta szavával felkiált: „Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?”³⁰ – és ezzel egyúttal végrehajtja a mi kiengesztelésünket. A Golgotára vetett tekintetünknek mindig emlékeztetnie kell minket arra, hogy itt *függőleges irányú* a kiengesztelődés, mely az Isten és ember közötti szakadást rendezi. A függőleges a hit szempontjából mindig felülmúlja *a vízszintes irányú dimenziókat*, azaz az emberek között valóban fennálló szakadást és az itt szükséges kiengesztelődést. Mi tudjuk, hogy egy ilyen kölcsönös kiengesztelődés Krisztus megváltó tevékenységének gyümölcse és csakis ennek a gyümölcse lehet. Ő azért halt meg és támadt föl, hogy legyőzze a bűn hatal-

mát, visszaállítsa az Istennel való közösséget és szövetséget, és ezáltal rombolja le azokat a válaszfalakat,⁸¹ melyeket a bűn az emberek közé emelt.

KIENGESZTELŐDÉS AZ EGYHÁZ ÁLTAL

8. De Nagy Szent Leó Krisztus szenvedéséről szólva megállapította: „...mindaz, amit Isten Fia a világgal való kiengesztelődésért tett és tanított, azt nem csupán az Ő tetteinek történetéből tudjuk, melyek tovatűntek, hanem abból a hatásból is, melyet napjainkban gyakorol.”³² Jézus szent embersége révén nyújtott kiengesztelődést megtapasztaljuk azoknak a szent titkoknak hatásában, melyeket az Egyház megünnepel, amelyekért Krisztus kiszolgáltatta magát, és amelyeket ő maga üdvösségünk jeléül és eszközéül rendelt.

Ezt igazolja Szent Pál, amikor azt írja, hogy Isten Krisztus apostolait a kiengesztelődés művének részesévé tette. „Isten megbízott minket a kiengesztelődés szolgálatával – írja ugyanis –, sőt ránk bízta a kiengesztelődés tanítását”.³³ Az Atya az ő irgalmassága szerint küldötteinek, az apostolok kezébe és ajkára adta a *kiengesztelődés szolgálatát*, melyet ők egyedülálló módon gyakorolnak, teljhatalommal *Krisztus személyének* erejében. De a hívek közösségére, az egész Egyházra rá van bízva a „*kiengesztelődés igéje*”, az a feladat, hogy mindenben tanúskodjanak a kiengesztelődésről, és a világban igyekezzenek azt meg is valósítani.

A II. Vatikáni zsinat definiálja az Egyház fogalmát, és azt mondja: „Az Egyház mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének” és törekvését abban jelöli meg, „hogy az emberek... akiket ma egyre szorosabban fűznek össze kötelékek, Krisztusban el is érik a teljes egy-

séget".³⁴ Ezzel elismeri, hogy az Egyháznak minde-
nekelőtt arra kell törekednie, hogy az embereket a
teljes kiengesztelődésre vezesse.

Krisztus küldetésével szoros kapcsolatban az Egy-
ház gazdag és sokrétű küldetését úgy foglalhatjuk
össze, hogy feladatának középpontjában áll az em-
ber kiengesztelése Istennel, önmagával, testvéreivel,
az egész teremtéssel, és ez a feladata állandó
– amint azt már más alkalommal kifejtettem –, mert
az Egyház természeténél fogva állandóan kiengesztel-
elő jellegű.³⁵

Az Egyház mindig kiengesztelődésre törekszik,
mert a kiengesztelődés hírnöke, és történelme folya-
mán mindig is erre törekedett, a jeruzsálemi apos-
toli zsinattól³⁶ az idők folyamán egészen a legutóbbi
szinódusig és a megváltás mostani jubileumi évéig.
Ennek hirdetésében az a különleges, hogy az Egy-
ház a *kiengesztelődést* szorosan egybekapcsolta a
szívek megtéréssel: ez a szükséges útja annak, hogy
az emberek egymásra találjanak.

Az engesztelődést szolgálja az Egyház, mert az
embereknek utat mutat, és felkínálja a fenti négy-
féle kiengesztelődéshez szükséges eszközöket is. Ez
az út: a szívek megtérése, legyőzése a bűnnek, le-
gyen az önzés, igazságtalan és jogtalan kizsákmá-
nyolása másoknak, az anyagiak hajszolása vagy
gátlástalan élvezetvágy. Az eszközök: Isten ígé-
nek szeretete és hallgatása, a személyes és közös
ima, de mindenekelőtt a szentségek, mint a kien-
gesztelődés valódi jelei és eszközei, melyek közül
ilyen szempontból kiemelkedik az a szentség, me-
lyet helyesen a kiengesztelődés szentségének vagy a
bűnbánat szentségének nevezünk. Erre a további-
akban még visszatérek.

9. Boldog emlékü elődünk, VI. Pál érdeme: megmutatta az Egyházzól, hogy miközben hirdeti az evangéliumot, neki magának is be kell fogadnia az evangéliumot, azaz legyen nyitott Jézus Krisztus evangéliumának teljes és egész befogadására és hirdetésére, azt hallgassa, és vigye át a gyakorlatba is.⁸⁷ Mi magunk is, amikor a negyedik általános szinódus meggondolásait összefoglaltuk, beszéltünk az Egyházzól: olyan mértékben mélyül el a hitben, amilyen mértékben hirdeti a hitet.⁸⁸

Nem vonakodom attól, hogy ezt a kapcsolatot ismételten megragadjam, és a tárgyalt témára alkalmazzam. Hangsúlyozni kívánom, hogy ha az Egyház kiengesztelődésre törekszik, akkor ezt saját magán kell kezdenie: *kiengesztelt egyházzá* kell lennie. E mögött az egyszerű és tömör fogalmazás mögött ott áll a meggyőződés: az Egyháznak, hogy a világ számára a kiengesztelődést hatékonyabban kínálhassa, mindinkább Krisztus tanítványainak közösségévé kell válnia (kisded nyájjá, mint kezdetben volt), egységesen kell törekednie a megtérésre, új emberekké kell válniok a kiengesztelődés szellemében és gyakorlatában.

Kortársaink előtt, kik oly érzékenyek egy konkrét életforma tanúságtételére, az Egyháznak feladata, hogy a kiengesztelődés példáját saját belső életében mutassa be; ezért kell törekednünk békességes lelkiületre, a feszültségek enyhítésére, a szakadások áthidalására, ama sebek gyógyítására, amelyet a testvérek kölcsönösen okoznak egymásnak, amikor megengedett keretek között az ellentétes vélemények kiélesednek. Keresni kell azt az egységet, mely lényegbevágó a keresztény hitben és életben az ősi szabály szerint: *In dubiis libertas, in necessariis unitas, et in omnibus caritas*. – Kétségben szabadság, lényegesben egység és szeretet mindenben.

Ilyen alapon és módon kell az Egyháznak ökumenikus feladatát is teljesítenie. Tudatában van annak, hogy a teljes kiengesztelődéshez szüntelenül keresnie kell az egységet azokkal, kik a keresztény névvel dicsekedhetnek, akkor is, ha mint egyházak és közösségek egymástól és a katolikus Egyháztól is elkülönültek. A római Egyház olyan egységet sürget, mely kifejezője és gyümölcse a valódi kiengesztelődésnek, amely nem siklik át egyszerűen az elválasztó elemeken, de nem is épül kompromisszumokra, melyek meggondolatlanok, felületeseek és ingatagok. Az egység valamennyiünk igaz megtérésének eredménye, a kölcsönös megbocsátásé, a teológiai dialógusé, a közös kapcsolaté, az imádságé, a teljes nyitottságé; a Szentlélek műve, aki a kölcsönös *kiengesztelődés lelke*.

Hogy az Egyház a teljes kiengesztelődéshez jusson, köteles egyre nagyobb erőfeszítéssel hirdetni az evangéliumot minden nép számára. Az üdvösség párbeszédét³⁹ a jelen világ emberiségének minden rétegére ki kell terjesztenie, akik az Egyház hitét nem osztják, vagy a növekvő elvilágiasodás révén elhidegülnek, szembefordulnak, sőt olykor ellenségesek vele és üldözik is. Valamennyiükhöz szólania kell az Egyháznak Szent Pál szavaival: „engesztelődjete ki az Istennel”!⁴⁰

Az Egyház minden esetben csak *az igazságban* való kiengesztelődést sürgeti, mert nagyon jól tudja, hogy sem egység, sem kiengesztelődés nincs igazság híján, avagy annak ellenére.

HARMADIK FEJEZET ISTEN KEZDEMÉNYEZÉSE ÉS AZ EGYHÁZ SZOLGÁLATA

10. Mint kiengesztelődött és kiengesztelő közösség, az Egyház sohasem felejtheti el, hogy az ő kiengesztelő adományának és küldetésének forrása, annak az Istennek kezdeményező és részvétteljes szeretetének irgalma, aki maga a szeretet⁴¹ és szeretetből teremtette az embert:⁴² teremtette őket, hogy vele barátságban és egymással közösségben éljenek.

A KIENGESZTELŐDÉS ISTENNÉL KEZDŐDIK

Isten hűséges marad az ő örök terveihez, akkor is, ha az ember a gonosztól üzve⁴³ és a saját kevélységtől megtévedve, visszaél szabadságával, melyet azért kapott, hogy nagylelkűen szeresse a jót és keresse azt; és ha megtagadja Urának és Atyjának az engedelmisséget, akkor is, ha ahelyett, hogy Isten szeretetére szeretettel válaszolna, riválisként szembeszegül vele, holott önmagát téveszti meg és túlbecsüli erejét. Ennek eredményeként teremtményéhez való viszonyában törés állt be. Az ember hűtlenségének ellenére *Isten hűséges marad az ő szeretetében*. Bizonyára elgondolkodtat minket az édenkerti elbeszélés, amely bemutatja az Atya visszautasításának szomorú következményét, mely bensőleg megzavarta az embert, és összeroppantotta azt a harmóniát, mely férfi és nő, testvér testvér viszonyában megvolt.⁴⁴ Erre az igazságra utal az evangéliumnak a két fiúról szóló hasonlata is. Ezek, ki-ki a maga módján eltávolodtak atyjuktól, és egymás között is meghasonlottak. Az emberek közötti megosztódásnak oka mindig az Isten atyai szeretetének és ajándékának visszautasítása.

De mi tudjuk, hogy Isten, aki végtelenül irgalmas,⁴⁵ mint a példabeszédben az atya, nem zárja ki szívéből egyik fiát sem. Vár rájuk és keresi őket, ott találja őket, hol a közösséget elutasítva a magányosság és meg hasonlós rabjai lettek; hívja őket, gyűljenek asztalához, hogy a megbocsátást és a kiengesztelődést megünnepeljék.

Istennek ez a kezdeményezése konkrét formában Krisztus megváltói tevékenységében fejeződik ki, mely az Egyház szolgálata által kisugárzik a világba. Isten Igéje, hitünk szerint, megtestesült és eljött, hogy az emberek között lakozzék; belépett a világ történelmébe, mindent magára vállalt, és mindent újra egyesített.⁴⁶ Krisztus nyilatkoztatta ki nekünk, hogy Isten a szeretet, ő adta nekünk a szeretet „új törvényét”;⁴⁷ Ő adta tudunkra, hogy a szeretet útja elvezet minden emberhez, így az egész világra kiterjedő testvériség⁴⁸ helyreállítására való törekvés nem hiábavaló. Azáltal, hogy kereszthalálával legyőzte a gonoszt és megtörte a bűn hatalmát, szeretettől áthatott engedelmességével mindenknek üdvösséget szerzett, és valamennyiünk „kiengesztelődésévé” vált. Isten öbenne engesztelte ki önmagával a világot.

Az Egyház folytatja a kiengesztelődés hirdetését, amint azt Krisztus tette Galilea falvaiban és egész Palesztinában, állandóan hívja az egész emberiséget,⁴⁹ tartson bűnbánatot és higgyen az evangélium jóhitében. Krisztus nevében szól, Szent Pál felhívásával, amelyre már utaltunk: „Krisztus követségében járunk, maga az Isten int benneteket általunk. Krisztus nevében kérünk: engesztelődjete ki Istennel”.⁵⁰

Aki követi ezt a hívó szót, az részese lesz a kiengesztelődésnek, és megéli önmagában azt az igazságot, melyet másutt hirdet Szent Pál, e szerint Krisztus „a mi békességünk, a kettőt (zsidókat és pogányokat) eggyé forrasztotta, és a közéjük emelt vá-

laszfalakat ledöntötte... az ellenségeskedést megszüntette... és egy testben mind a kettőt kiengesztelte az Istennel".⁵¹ Noha ez a szöveg közvetlenül arról szól, hogy megszüntette a vallási elkülönülést a zsidók, az ószövetség népe és a többi nép között, kik az újszövetségben kaptak meghívást, mégis magába foglalja az új lelki egység ígérését, mely Isten akaratából és Fiának, a megtestesült Igének áldozata révén, korlátlanul, bármilyen megkülönböztetés nélkül, mindenkire vonatkozik, aki megtér és hisz Krisztusban. Valamennyien meghívást nyerünk, hogy elnyerjük annak a kiengesztelődésnek gyümölcsét, melyet Isten elhatározott: minden ember és minden nép.

AZ EGYHÁZ A KIENGESZTELŐDÉS SZENTSÉGE

11. Az Egyház küldetést kapott, hogy ezt a kiengesztelődést hirdesse az embereknek és annak szentsége legyen a világban. Az Egyház ugyanis *szentség*, jele és eszköze a kiengesztelődésnek, különböző címen ugyan, melyeknek hatása más és más, de valamennyi arra irányul, amit Isten az ő irgalmas elhatározásában az embereknek nyújtani akar.

Szentség pusztá léténél fogva, mint kiengesztelt közösség, mely Krisztus művét a világban tanúsítja és bemutatja.

Szentség továbbá azáltal, hogy őrzője és magyarázója a Szentírásnak, a kiengesztelődés jóhírének; nemzedékről nemzedékre megismerteti Isten szeretetének tervét, és mindenkinek utat mutat Krisztusban a mindent átfogó, teljes kiengesztelődésre.

Szentség a hét szentség által, melyek mindegyike sajátos módon építi az Egyházat.⁵² Mert ezek Krisztus húsvéti misztériumának emlékezetét idézik, és megújítják azt. Valamennyi szentség az Egyház szá-

mára az élet forrása. Az Egyház kezében az Istenhez való megtérés és az emberek közötti kiengesztelődés eszközei.

A KIENGESZTELŐDÉS MÁS ÚTJAI

12. A kiengesztelődés küldetése az egész Egyház sajátja, elsősorban azé, mely már az isteni dicsőségnek, a Boldogságos Szűz Máriával, az angyalokkal és szentekkel, kik látják és imádják a háromszor szent Istent. A mennyei egyház, a földi egyház és a tisztítótűz egyháza Krisztussal titokzatos egységben engeszteli a világot Istennel.

Eme megszentelő tevékenység első útja az imádság. Kétségtelen, hogy a Szent Szűz, Krisztus és az Egyház anyja,⁵³ és a szentek, kik befejezték földi zarándokútjukat és most Isten dicsőségében élnek, közbenjárnak az ő testvéreikért, kik még a földön zarándokolnak. Segítik őket, hogy állandóan megújuljanak, a hitben elmélyedjenek, minden bukás után felkeljenek, és úgy munkálkodjanak, hogy a közösség és a béke egyre erősödjék az Egyházban és a világban. A szentek egységének misztériumában nyeri el az általános kiengesztelődés a legmagasabb és legtermékenyebb formáját mindannyiunk üdvére.

Van egy másik út is: az igehirdetés. Mint az egyedüli tanítónak, Jézus Krisztusnak tanítványa, az Egyház a maga részéről – mint anya és tanító – fáradhatatlanul hirdeti az emberiségnek a kiengesztelődést; tévedhetetlenül mutat rá a bűn gonoszságára, hirdeti a megtérés szükségességét, hívja az embereket és sürgeti őket kiengesztelődésre. Igen, ez a küldetése a mai időben, akárcsak az előző korokban. Ez ugyanaz a küldetés, amely uráé és mestéréé, Jézus Krisztusé volt. Miként Ő, azonképpen a szeretettől vezérelt Egyház is betölti ezt a hivatást,

és mindenki számára hirdeti a megbocsátás ígét, mindenkit bátorít új reményre, mely a keresztfáról árad.

Van továbbá egy nehéz és kemény út, amely visszavezet az Atyához: az egyes emberek pasztorációja – bárkik és bárhol legyenek azok – olykor hosszú útra hívja őket, hogy térjenek vissza az összes testvérek közösségébe.

Végül ott van a tanúságtétel útja. Ez hallgató út. Két ágból ered: az egyik, hogy az Egyház tudatában van annak, hogy lényegénél fogva „szeplőtelenül szent”,⁵⁴ de ugyanakkor annak is tudatában van, hogy „napról napra meg kell tisztulnia, míg Krisztus előtt teljes szépségében, minden ránc és szeplő nélkül meg nem jelenhet”, mert bűneink miatt az ő arca a reá figyelők előtt nem tündöklök.⁵⁵ Ennek a tanúságtételnek két alapvető formát kell öltenie: jele legyen annak a mindent átfogó szeretetnek, melyet Jézus Krisztus az ő tanítványainak hagyott mint a hozzá való tartozandóság bizonyítékát; és a folyamatos megtérésre és kiengesztelődésre való törekvés, Egyházon belül és kívül, mely a feszültségeket enyhíti; a kölcsönös megbocsátás a testvériség szellemében; és a békében való növekedés. Ezt a magatartást kell terjesztenie az egész világon. Ezen az úton érheti el az Egyház azt az eredményt, melyet elődöm, VI. Pál a „szeretet civilizációjának” nevezett.

MÁSODIK RÉSZ A SZERETET ERŐSEBB A BÜNNÉL

AZ EMBER DRÁMÁJA

13. János apostol írja: „Ha azt állítjuk, hogy nincsen bűnünk, saját magunkat vezetjük félre, és nincsen meg bennünk az igazság. Ha megvalljuk bűneinket, akkor Isten – mivel jó és igazságos – megbocsátja bűneinket, és minden gonoszságtól megtisztít minket.”⁵⁶ Ezek a kinyilatkoztatott szavak, melyek az Egyház hajnalán hangzottak el, minden emberi megfogalmazásnál jobban eligazítanak minket a bűn kérdésében, mely szorosan összefügg a kiengesztelésről elmondottakkal. A bűn problémáját antropológiai síkon érintik, mint ami igaz az emberről, de ugyanakkor isteni síkon a bűn az isteni szeretet valóságát mutatja, mely igazságos, nagylelkű és hűséges. Főként a megbocsátásban és a megváltásban nyilvánul meg. Ezért írhatja le ugyanaz a Szent János apostol kevésbé később ezeket a szavakat: „Ha szívünk vádol minket valamivel, az Isten fölötte áll szívünknek.”⁵⁷

Az Istenhez való visszatérés ebben áll, és ez elengedhetetlen kezdete is: *saját bűnünket elismerni, magunkba mélyedve ezekre reflektálni, önmagunkat bűnösnek vallani*. Be kell látnunk, hogy bűnre hajlók vagyunk és képesek vagyunk vétkezni. Ez volt Dávid példaszerű tapasztalata, aki miután „az Úr szeme előtt rosszat cselekedett”, Náthán próféta vádjára⁵⁸ felkiáltott: „Gonoszságomat beismérem, bűnöm előttem lebeg szüntelen. Egyedül te ellened vétettem, ami színed előtt gonosz, azt tet-

tem.”⁵⁹ Egyébként Jézus a tékozló fiú szájába a következő szavakat adja: „Atyám vétkeztem az ég ellen és teellened”.⁶⁰

Az Istennel való kiengesztelődés azzal kezdődik és végződik, hogy világosan és egyértelműen elfordulok az elkövetett bűntől. Ez feltételezi és magában foglalja a *bűnbánatot* a szó szoros értelmében: megbánni, a megbánás külső jelét adni, a bűnbánó konkrét magatartását felvenni, aki az Atyához visszavezető útra indul. Ez általános törvény, melyet mindenkinek követnie kell a maga sajátos helyzetében. A bűnről és megtérésről szólva nem állhatunk meg elvont kifejezéseknél.

A bűnösnek abban az állapotában, amelyben nem tud megtérni bűneinek elismerése nélkül, a kiengesztelődés egyházi segítsége mindig rendelkezésére áll, mely kimondottan a bűnbánatra irányul, azaz az embert önismeretre⁶¹ vezeti, hogy szakítson a gonosszággal, megújuljon az Istennel való barátságban, helyreállítsa a belső rendet, visszatérjen az Egyházhoz. Az Egyház és a hívek körén túl, a megtérésre szóló felhívás és a bűnbánatra való segítség minden embernek szól, mert mindenki rászorul a megtérésre és a kiengesztelődésre.⁶²

A bűnbánat eme szolgálatának megfelelő elvégzéséhez szükséges, hogy a hit világánál lássuk⁶³ a bűn következményeit, hogy ez az oka nemcsak a benső meghasonlásnak és szakadásnak minden embernél, hanem egész életterében is: a családban és környezetében, hivatásában és társaságában, amint azt gyakran a tapasztalat is bizonyítja, a bábéli történetről és annak tornyáról.⁶⁴ Miközben építeni akarták azt, ami az egység jele lett volna, ezek az emberek végül is még szétszórtabbak lettek, mint kezdetkor voltak: összezavarodtak nyelvükben, egymás között meghasonlottak, képtelenek voltak egyetértésre és közösségre.

Miért végződött ilyen rosszul ez az ambiciózus

törekvés? Miért fáradoztak hiába az építők?⁶⁵ Mert az emberek a kívánt egység jelét és biztosítékát csupán saját kezük munkájában vélték megtalálni, és Isten segítségéről megfeledkeztek. A munkának és a közösségi életnek csak horizontális dimenzióját nézték, ügyet sem vetve a vertikális dimenzióra, amely által ők Istenben, Urukban és Teremtőjükben gyökereztek volna, és őfelé, útjuk végső célja felé törekedtek volna.

Elmondhatjuk, hogy a mai ember drámája, minden idők emberének drámája bizonyos mértékben hasonlít Babel tragédiájához.

ELSŐ FEJEZET A BŰN MISZTÉRIUMA

14. Ha a Szentírás elbeszélését Bábelről és tornyáról az evangéliumi igazság fényében értelmezzük, és azt összevetjük összüleink bukásával, akkor *a bűn misztériumának* igen jelentős mozzanatait ismerhetjük meg. Ez a kifejezés, amelyben visszacseng, amit Szent Pál írt *a gonoszság misztériumáról*,⁶⁶ rádöbrent minket arra a sötétségre és érthetlenségre, mely a bűnben rejtőzik. Ez kétségtelenül a szabadakaratú ember műve; de ebben az emberi realitásban olyan tényezők is közreműködnek, melyek révén a bűn túlmutat az emberen egészen addig a határig, hol a lelkiismeret, akarat és érzelem kapcsolatba kerül azokkal a sötét erőkkel, melyek úgy irányítják – Szent Pál szerint ezt a világot, hogy szinte uralkodnak rajta.⁶⁷

A bábéli toronyépítés elbeszéléséből előtűnik a bűn megértéséhez az első elem: az emberek várost akartak építeni, mely közösségbe gyűjti őket, erőssé és hatalmassá teszi őket *Isten nélkül*, hogy ne mondjuk *Isten ellenére*.⁶⁸ Ebből a szempontból a paradicsomban elkövetett első bűn és a bábéli történet tárgyát és formáját tekintve eléggé különbözik egymástól, de abban megegyeznek, hogy mindkettő *kizárja Istent* a parancsa elleni tudatos szembefordulással, egy vetélkedő küzdelemben, amelyben az emberek csalárdul követelik, hogy olyanokká váljanak, mint „Ő”.⁶⁹ A bábéli történetben *Isten kizárása* nem szembefordulás jellegű, hanem megfélekezés és közömbösség iránta, mintha a tervezett közös tevékenységnél az embernek nem kell törődnie Istennel. De mindkét esetben törésre kerül sor az *Istenhez való viszonyban*. Az Édenkertben a bűn lényege teljes komolyságában és drámaiságában válik nyilvánvalóvá: *engedetlenség Istennel szemben*, törvénye ellen, az erkölcsi rend ellen, melyet Ő az ember szívébe írt, és kinyilatkoztatásával megerősített és tökéletessé tett.

Isten mellőzése, szakítás Istennel, engedetlenség Istennel szemben: ez volt és ez most is a bűn az emberiség történetében, különböző formákban egészen Istennek és létének *tagadásáig*. Ezt a tényt nevezzük *ateizmusnak*.

Az ember *engedetlensége*, hogy szabad akaratából nem ismeri el Isten uralmát az ő élete felett, legalábbis abban a pillanatban, amikor Isten törvényét megsérti.

15. A fent említett bibliai történetben az Istennel való szakítás drámája beletorkollik a testvérek közötti ellentétbe.

Az első bűn leírása szerint, az Istennel való szembe fordulás lerombolta az emberi család barátságos kapcsolatát is. Így a Teremtés könyve bemutatja a férfit és a nőt, amint egymást vádolják,⁷⁰ és azután a fiút, aki testvérével olyan ellenséges viszonyba kerül, hogy még az életét is kioltja.⁷¹

A bábéli történet bemutatja, hogy a bűn következményeként hogyan hull szét az emberiség családja; ez már az első bűnnél megkezdődött, de közösségi szinten itt éri el tetőpontját.

Aki a bűn misztériumát kutatja, annak fel kell figyelnie az ok és a következmény kapcsolatára. Mint az Istennel való szakítás, a bűn az ember engedetlensége, amely lényegében magában foglalja annak elutasítását, akitől ered és aki őt létben tartja, tehát öngyilkosság jellegű cselekedet. Mert a bűnben az ember vonakodik magát Istennek alárendelni, felborul a belső egyensúlya, és szívéből feltör az ellentmondás. Önmagával meghasonulva, az ember elkerülhetetlenül összeütközik embertársaival és az egész teremtett világgal. Ez törvény és objektív tény, mely megtalálható oly sok pszichológiai jelenségben és az ember lelki életében, továbbá a közösségi életben, amelyben könnyen megfigyelhetjük a belső rend hiányának jeleit és kihatásait. A bűn misztériuma ebben a kettős sérülésben mutatkozik, melyet a bűnös önmagán és felebarátján ejt. Ezért beszélhetünk *személyes és közösségi bűnről*. Minden bűn egy adott szempontból *személyes*, egy másiktól pedig *szociális*, mert közösségi következményei vannak.

16. A bűn, igazi és sajátos értelemben, mindig egy *személy aktusa*, mert az egyes ember szabadságának cselekedete, és tulajdonképpen nem egy csoporté vagy egy közösségé. Ez az ember függvénye lehet bizonyos súlyos külső adottságoknak, azok terhelhetik és űzhetik, hiszen hajlamok, terhelttség és szokások nehezedenek rá, melyek az ő személyes szociális helyzetéből adódnak. Számos esetben ezek a külső és belső tényezők enyhíthetik az ember bűnét és felelősségét. De hitigazság, melyet a tapasztalat és az értelem is megerősít, az, hogy az emberi személy szabad. Ezt az igazságot nem mellőzhetjük, és egyesek bűnét nem háríthatjuk külső körülményekre, struktúrákra, rendszerekre vagy más személyekre. Ez azt jelenti, hogy a személy méltóságát és szabadságát rombolnánk szét, mely egyúttal az elkövetett bűnért való felelősségben is mutatkozik. Semmi sincs az emberben, ami olyan személyes és közölhetetlen volna, mint az erény érdeme és a bűnért való felelősség.

A bűnnek, melyet egy személy elkövet, első és legfontosabb hatása *magára a bűnösre terjed ki*: Istenhez való viszonyára, az emberi élet legmélyebb alapjára; azután lelki életére: akarata gyengül és értelme elhomályosodik. Ezen a ponton fel kell vetnünk a kérdést, hogy azok, kik a színódus előkészítésében és munkájában részt vettek, milyen alapon hivatkoztak a *szociális bűnökre*. Ez a kifejezés és a benne jelzett fogalom különböző módon értelmezhető.

Ha *szociális bűnről* beszélünk, ez mindenekelőtt annak elismerését jelenti, hogy mindenkinek a személyes bűne, titokzatos és rejtett, de mégis reális és konkrét emberi szolidaritás miatt – valamilyen módon mindenkire hatással van. Vallási téren ez a *szen-tek egyességének*, ennek a mély és csodálatos titok-

nak vetülete, amelyről valaki azt mondta: „Minden lélek, mely magasabbra tör, emeli a világot is.”⁷² A *felemelés eme törvényének* – sajnálatosan – megfelel a *süllyedés törvénye*, amelynek alapján beszélhetünk a *bűn közösségéről is*, ha egy lélek bűnbe merül, akkor lealacsonyítja az Egyházat és bizonyos szempontból az egész világot is. Más szavakkal: nincs olyan bűn – legyen az bármilyen intim és titkos, és szigorúan személyes, mely kizárólag az elkövetőt érinti. Bármely bűn nagyobb vagy kisebb hevésséggel, több-kevesebb kárral kihat az egész egyházi közösségre és az emberiség családjára. Ebben – az elsőként említett értelemben – minden bűn kétségtelenül magán viseli a *szociális* bűn jellegét.

De egyes bűnök már tartalmuknál fogva a felebarát ellen irányulnak, vagy az Evangélium szavával a testvér ellen. Ezek Istent sértik, mert a felebarátnak ártanak.

Ezeket *szociális* bűnöknek nevezzük, és ez adja a második értelmezést. Ebben az értelmezésben *szociálisak* a felebaráti szeretet ellen elkövetett vétkek, különösen Krisztus törvényében, mert itt arról a második parancsról van szó, „mely az elsőhöz hasonló”.⁷³ Ugyancsak *szociális* bűn, ami az igazságosság ellen irányul, akár személy és személy, személy és közösség vagy közösség és személy vonatkozásában. Minden bűn *szociális*, mely az emberi személy jogait sérti, kezdve az élethez való jogtól – itt nem lehet kivétel a születendő gyermek joga sem – az egyesek testi épsége ellen irányuló dologkig minden bűn, mely mások szabadságát korlátozza, különösen az Istenben való hitet és az ő tisztetetének oly fontos szabadságát; a felebarát méltóságát és tiszteletét érintő bűnök. *Közösségi* minden bűn, amely a közjót és annak feltételeit sérti, az állampolgárok jogainak és kötelességeinek tág területén. *Szociális* bűn terheli a felelős politikusokat, közigazdászokat, a munkaügyi intézőket, akik

rendelkezéseikkel vagy mulasztásukkal – bár megtehetnék – nem fáradoznak kellő okossággal a közjólét emelésén a követelményeknek és a lehetőségeknek megfelelő reformokkal. De ugyanígy terheli ez a dolgozókat is, akik nem teljesítik munkahelyi kötelességüket, akár távolmaradással, akár szervezetlen munkával, ki nem használva a lehetőségeket, melyek nekik maguknak, családjuknak és az egész társadalomnak javát szolgálhatná.

A *szociális bűnök* harmadik csoportjába sorolhatnók az emberi közösségek közötti viszonyokat. Ezek a viszonyok nincsenek mindig összhangban Isten terveivel, aki a világban igazságot, szabadságot és békét akar egyének, csoportok és népek között. Az osztályharc *szociális rossz*, annak is, aki irányítja, és annak is, aki ennek törvényeit diktálja. Ugyanígy *szociális rossz* a nemzetek alkotta szövetségek szembenállása vagy ország ország ellen való fordulása vagy egyes országon belüli csoportok ellenségeskedése. Mindkét esetben kérdéses: vajon ilyen bajokért kit terhel az erkölcsi felelősség és kinek bűne ez? Ehhez hozzávehető, hogy a tények és helyzetek, mint adott szociális körülmények, széles terjedelmük és gigantikus méretük miatt, mindig személytelenek maradnak, mert okai sokrétűek és áttekinthetetlenek. Ha itten szólunk *szociális bűnről*, akkor ennek a kifejezésnek nyilván csak analóg értelme van.

Ha bármilyen formában szólunk a *szociális bűnökről*, még ha csupán analógiás értelemben, ez senkit se vezessen félre, hogy az egyesek felelősségét lebecsülje; inkább fel kell ráznia mindenkinek a lelkiismeretét, hogy mindenki vállalja a maga felelősségét és az áldatlan, elviselhetetlen szituációk komoly és bátor megváltoztatását.

Mindezeket világosan és félreérthetetlenül előre bocsátva, azonnal hozzá kell fűznünk, hogy a *szociális bűnöknek* az az értelmezése,⁷⁴ mely tisztázat-

lan módon a *szociális bűnt* szembeállítja a *személyes bűnnel*, és így többé vagy kevésbé öntudatlanul is oda vezet, hogy a *személyes bűnt* legyengíti és megszünteti és csak a *szociális bűnt* és felelősséget fogadja el – nem igazolható és elfogadhatatlan akkor is, ha ma bizonyos területeken gyakran felmerül.

E szerint a felfogás szerint, melynek nem keresztény rendszerek és ideológiákból való származását könnyű felismerni, mely ideológiákat ma talán olyanok is feladnak, kik egykor hivatalos védelmezői voltak, gyakorlatilag minden bűn szociális volna abban az értelemben, hogy ezek nem annyira egy személy lelkiismeretét terhelik, hanem egy határozatlan tényt és névtelen kollektívát. Ezek konkrét szituációk, rendszerek, társadalmak, struktúrák, intézmények lehetnek.

Amikor az Egyház a *bűn szituációiról* beszél, vagy meghatározott viszonyokról, vagy kisebb-nagyobb szociális csoportok, sőt egész népek vagy blokkok bizonyos kollektív magatartásformáiról, és ezeket *szociális bűnnel* vádolja, akkor tudatában van annak és hangsúlyozza, hogy a szociális bűnök ilyen esetei *egyéni bűnök* felgyülemelésének és halmozódásának gyümölcsei. Itt nagyon is azok személyes bűnéről van szó, akik jogtalanságot kezdenek, pártolnak, abból hasznot húznak; az, aki tehetne valamit szociális bajok elkerülésére, megszüntetésére vagy legalább határok közé való szorítására, ezt megtenni elmulasztja lustaságból, félelemből vagy cínkos egyetértő hallgatással; vagy titkos egyetértésből vagy közömbösségből csak eltűri; aki menekvést keres abban, hogy a világot megváltoztatni úgysem tudja, valamint az, aki el akarja kerülni a kellemetlenségeket és áldozatot, miközben állítólagos hamis magasabb rendet emleget. A valóságos felelősség tehát személyekben rejlik.

Egy szituáció – akár egy intézmény, struktúra vagy közösség – önmagában nem alanya egy erköl-

csi cselekedetnek, ezért önmagában erkölcsileg nem lehet jó vagy rossz. Minden *bűnös szituáció* mögött bűnös emberek állnak. Ez annyira igaz, hogy csak akkor, ha ilyen szituáció struktúrájában és intézményi elemeiben a törvény erejénél fogva – vagy amint az sajnos gyakran előfordul – az erősnek törvényénél fogva megváltozik, ez a változás a valóságban tökéletlen és rövid ideig tart, végül hatástalan és felesleges – hacsak nem pontosan az ellenkezőjére nem fordul, ha a személyek, akik egy ilyen szituációért direkt vagy indirekt módon felelősek, ők maguk meg nem térnek.

HALÁLOS BŰN – BOCSÁNATOS BŰN

17. A bűn titkában van egy másik értelmezés is, amelyet az emberi elme mindig fontolgatott: ez a bűn súlyossága. Olyan kérdésről van szó, mely szükséges, és a keresztyén lelkiismeret számára állandóan felelnie kell: *miért és milyen mértékben* válik a bűn mint Isten megsértése és az emberre való visszahatása súlyossá? Az Egyháznak megvan a maga saját tanítása, mely a lényeges elemekre vonatkozik, holott jól tudja, hogy konkrét esetekben nem könnyű világos határokat szabni.

Már az Ószövetség több bűnről kijelentette, melyeket tudatosan követtek el,⁷⁵ hogy a vétkest „a saját népe közösségéből el kell távolítani”, és ez halálos ítéletet⁷⁹ is jelenthetett. Ilyen bűnök voltak: a fajtalanság,⁷⁶ a hamis istentisztelet,⁷⁷ a bálványimádás.⁷⁸ Ezekkel szembeállították azokat a bűnöket, melyeket főként tudatlanságból követtek el; ezek áldozat révén nyertek bocsánatot.⁸⁰ Már ezekre a szövegekre hivatkozva, az Egyház évszázadok óta szól *halálos* és *bocsánatos* bűnökről. Ez a megkülönböztetés és a benne előforduló fogalmak az Újszövetségben új megvilágítást nyernek, mert itt

sok olyan szöveget találunk, melyek határozott szavakkal sorolják föl a bűnöket, élesen kárhoztatják⁸¹ azokat, melyek különösen súlyos büntetést érdemelnek, éspedig a Jézus által elfogadott Tízparancsolat alapján.⁸² Itt pedig különösen ki akarunk emelni két fontos helyet, melyek lélekbemarakolóak.

Szent János *első levelének* egy részletében szól olyan bűnről, mely *a halálba visz*,⁸³ megkülönböztetve azt egy másik bűntől, mely *nem vezet a halálba*. Nyilvánvalóan a *halált* lelki értelemben kell vennünk: az igaz élet elvesztéséről van szó, az örök életről, mely János szerint az Atya és a Fiú ismerete,⁸⁴ a velük való közösség és bensőséges egység. A bűn, mely *a halálba vezet*, ebben a szövegben a Fiú tagadását⁸⁵ látszik jelenteni és hamis istenek kultuszát.⁸⁶ Mindenesetre János ezzel a megkülönböztetéssel be akarja mutatni a bűn mérhetetlen súlyosságát, mint a bűn lényegét, Isten elvetését, mely Isten *megtagadása* és a *bálványokhoz való fordulás*, azaz visszautasítja a kinyilatkoztatott igazságot, Istent egyenlővé teszi bizonyos teremtményekkel, melyekből bálványokat és hamis isteneket formál.⁸⁷ Az apostol az idézett helyen megvilágítja a reménynek azt a bizonyosságát, melyet a keresztény nyer az ő „Istenből való újjászületése” és „a Fiú eljövetele” által: ez erőt ad neki, hogy ne vétkezzék, Isten megóvja, „hogy a Gonosz ne érje őt”. Ha gyöngeségből vagy tudatlanságból mégis vétkezne, magában hordja a bocsánat reményét, a vele közösségben levő testvérek imájának segítségével.

Az Újszövetség másik helyén, mégpedig Máté evangéliumában⁸⁸ Jézus maga beszél „a Szentlélek elleni bűnökről”, melyek „nem nyernek bocsánatot”, mert ez különböző formában az irgalmas Atya szeretetének megátalkodott visszautasítása.

Ezek bizonyos szélsőséges és végletes elhatározá-

sok: Isten elvetése, kegyelmének visszautasítása és így üdvösségünk forrásával⁸⁹ való ellenszegülés, melyek által az ember a bocsánat útját tudva és akarva elzárja maga elől. Remélhetőleg csak nagyon kevés ember tart ki mindvégig abban a lázadó szel- lemben, mely megátalkodva kihívja maga ellen Is- tent, aki – pontosan Szent János szerint⁹⁰ – az ő ir- galmas szeretetében nagyobb, mint a mi szívünk, és le tudja győzni a mi szellemi és lelki ellenállásun- kat, úgy, hogy Szent Tamás szerint: „egyetlen em- ber üdvösségében sem kell kételkednünk ebben az életben, ha Isten mindenhatóságát és irgalmasságát szemléljük”.⁹¹

De ha figyelembe vesszük egy akaratnak a végte- lenül igazságos Isten elleni lázadását, bizony el kell telnünk „félelemmel és rettegéssel”, amint arra Szent Pál int minket.⁹² Jézus figyelmeztetése a meg nem bocsátható bűnökről igazolja, hogy vannak bűnök, melyek a vétkes számára az örök halált je- lentik büntetésként.

Ezeknek és a Szentírás más helyeinek alapján a doktorok, teológusok, a lelki élet mesterei és a lel- kipásztorok a bűnöket *halálosnak* vagy *bocsánatos- nak* minősítik. Szent Ágoston és mások *halálos vagy halált hozó* bűnöket különböztetnek meg a *bocsá- natos, könnyű vagy mindennapi* bűnökkel szemben.⁹³ Ezeknek a kifejezéseknek a tartalma később átment az Egyház hivatalos tanításába. Ágoston után Aqi- nói Tamás az, aki a lehető legvilágosabb szavakkal fogalmazta meg az Egyház tanítását, mely általá- lánossá is lett.

A *halálos és bocsánatos bűn* meghatározásánál és leírásánál Szent Tamás és a teológia, mely rá hi- vatkozik, nem nélkülözheti a szentírási vonatko- zásokat, és így a lelki halál fogalmát sem. Hogy az ember lelkileg éljen, közösségben kell maradnia a szeretet legmagasabb elvével, az Istennel, ameny- nyiben Ő a végső célja létének és tevékenységének.

A bűn pedig az őt létrehozó elvtől való eltévelyedés. Ha „a lélek egy bűn által rendellenességet okoz, mely a végső céllal, az Istennel való szakításhoz vezet, pedig Istenhez a szeretet által kapcsolódik, akkor ez halálos bűn; ha a rendezetlenség a szakításig nem jut, akkor bocsánatos a bűn”.⁹⁴ Ezért a bocsánatos bűn nem veszíti el a megszentelő kegyelmet, Isten barátságát, a szeretetet és így az örök üdvösséget, holott egy ilyen folyamat a halálos bűn következménye.

Ha a bűnt az érte járó büntetés szempontjából vizsgáljuk, Szent Tamás más hittudósokkal együtt azokat a bűnöket nevezi *halálos* bűnnnek, melyekért örök büntetés jár, hacsak előzőleg bocsánatot nem nyertek; *bocsánatosak* azok, melyekért ideiglenes büntetés jár, azaz korlátozott büntetés, amelynek eleget tehetünk a földi életben vagy a tisztítóhelyen.

Ha a *bűn tárgyát* vesszük fontolóra, akkor összekapcsolódik a halál gondolata az Istennel, mint legfelső jóval való gyökeres szakítás, az Istenhez vezető útról való elkanyarodás vagy annak megszakítása (ezek mind a halálos bűn jellegzetességei). Ezek összekapcsolódnak a tartalom súlyával, ezért az Egyház tanításában és lelkipásztori munkájában a *súlyos bűn* gyakorlatilag azonos a *halálos* bűnnel.

Itt érintjük az Egyház hagyományos tanításának lényegét, amint azt az utolsó zsinat során oly sokat hangsúlyoztak. Ez ugyanis nemcsak a *halálos és bocsánatos* bűn létezéséről és természetéről a tridenti zsinaton elhangzott tanítást erősítette meg,⁹⁵ hanem arra is emlékeztetni akart, hogy *halálos az a bűn*, melyet súlyos dologban, teljes tudattal és meggondolt beleegyezéssel követünk el. Hozzá kell fűznünk – amint azt a zsinat is tette –, hogy egyes bűnök *belső természetüknél fogva* súlyosak és halálosak. Azaz vannak olyan cselekedetek, melyek önmagukban, a körülményektől függetlenül mindig súlyosak, megengedhetetlenek objektív tárgyuk mi-

att. Ha illet követünk el tudva és akarva, ezek mindig súlyosak.⁹⁶

Ez a tanítás, mely a tízparancsolaton, az ószövetségi tanításon nyugszik, és amit az apostolok is átvettek *igehirdetésükben*, az Egyház legősibb tanításához tartozik, melyet a mai napig ismételtet, ez megfelel minden idők embere tapasztalatának. Az ember tapasztalatból jól tudja, hogy a hit és igazság útján, mely őt Isten megismeréséhez és szeretetéhez vezetí ebben az életben, és a tökéletes közösséghez az örök életben, ezen az úton meg lehet állni, vagy el lehet térti tőle, de valójában anélkül, hogy az Istenhez vezető utat elhagyná. Ebben az esetben *bocsánatos* bűnről van szó, mely nem kicsinyelhető le, mintha ez minden további nélkül csak lényegtelen, csekély súlyú bűn lenne. Az ember fájdalmasan tapasztalja és tudja, hogy szabad akarattal, tudatosan ezen az úton meg is fordulhat, Istentől távolodva az Ő akaratával ellenkező irányba haladhat, miközben a vele való közösséget lerombolja, szeretét visszautasítja, tőle, az élet eredetétől elszakadva a *halált* választja.

Az Egyház egész hagyománya *azt a bűnt nevezi halálósnak*, melyben az ember tudatosan elveti Istent, az ő törvényét, a szeretet szövetségét, melyet Isten följánlott neki, miközben odafordul valamilyen teremtet és véges létezőhöz, valamilyen dologhoz, mely ellentétben áll az isteni akarattal. Ez közvetlen és kifejezett formában nyilvánulhat, amilyen a bálványimádás, az aposztázia, az ateizmus vagy ezekkel egyenlő értékű módon, amilyen az Isten súlyos parancsainak megvetése. Az ember érzi, hogy amikor Istennek nem engedelmeskedik, akkor megszakad a kapcsolata az ő éltető elvével: akkor ez *halálós* bűn, olyan cselekedet, mely Istent súlyosan sérti, és végül maga az ember ellen irányul a rombolás sötét és hatalmas erejével.

A szinódus gyűlésein egyes atyák a bűnök között

háromfajta megkülönböztetést javasoltak: *bocsánatos, súlyos és halálos bűnt*. Ez a hármas felosztás azt a látszatot keltené, mintha a súlyos bűnöknél fokozatok volnának. De bizonyosan érvényes az az állítás, mely lényeges különbséget tesz a szeretetet eltörölő bűn és a természetfeletti életet ki nem oltó bűn között: az élet és halál között nincs harmadik lehetőség.

Óvakodnunk kell attól, hogy a halálos bűnt lefokozzuk (*ad „actum optionis fundamentalis”*) egy Isten elleni alapvető elhatározásra, amely kifejezett és formális megsértése Istennek vagy a felebarát-nak. Halálos bűnről van szó, ha az ember tudatosan és szabadon, bármilyen indítékkal valamit elhatároz, ami súlyosan ellentmond az erkölcsi rend-nek. Valójában egy ilyen elhatározásban benne van az isteni parancs megvetése, Istennek az emberek és minden teremtmény iránti szeretetének vissza-utasítása: az ember elfordul Istentől és elveszti szeretetét. Tehát már egy cselekedet is elegendő, hogy megváltoztassa az alapállást. Kétségtelenül sok összetett és homályos szituáció adódhat pszichológiai szempontból, melyeknek jelentősége van a bűnös felelősségének elbírálásában. Pszichológiai megfontolásokból nem szabad átlépnünk a teológiai keretekbe, miként azt az „alapvető szembefordulás” teszi, ha úgy értelmezzük, hogy tárgyilagosan tekintve megváltoztatja vagy kétségbe vonja a halálos bűnről alkotott hagyományos felfogást.

Ha elismerés illet minden meggondolt és becsületes próbálkozást, mely iparkodik megvilágítani a bűn lélektani és teológiai titkát, az Egyháznak kötelessége figyelmeztetnie minden kutatót, ki ezen a területen dolgozik, hogy hűségesnek kell maradnia Isten szavához, mely minket kioktat a bűnről, másrészt fel kell hívni a figyelmüket e tárggyal való foglalkozás veszélyeire, nehogy munkájuk révén a mai világban a bűn fogalma még jobban elmosódjék.

18. A keresztény közösségekben az evangéliumok olvasása révén, nemzedékek során kialakult egy finoman érzékeny lelkiismeret, mely éberén figyel azokra a *halálos erjedésekre*, melyek a bűnben rejlenek. Ez az érzékenységi és figyelem szükséges, hogy felismerjük ezeket a halálos „csírákat” abban a sok formában, melyet a bűn ölthet és abban a sok arculatban, amelyben megjelenik. Ez az, amit *bűn iránti érzéknek* nevezünk.

Ez a tudat az ember lelkiismeretében gyökerezik és annak mintegy értékmérője. Ez az *Istenre vonatkozó tudathoz* kötődik, mert azokból az ismert vonatkozásokból következik, melyek révén az ember Istenhez, az ő teremtettségéhez, urához és atyjához kapcsolódik. Amint az istenigény teljesen el nem tűnhet, sem a lelkiismeret ki nem oltható, ugyanúgy a bűntudatot sem tudjuk teljesen mellőzni.

És mégis előfordul a történelem folyamán, hosszabb vagy rövidebb időre, hogy az emberekben nagyon elhomályosul az erkölcsi tudat. „Van-e helyes elképzelésünk a lelkiismeretről?” – ezzel a kérdéssel fordultam két esztendeje a hívekhez: „Nem fenyegeti a mai ember lelkiismeretét az elhomályosulás, a torzulás veszélye? Érzéketlenség vagy bénaság?”⁹⁷

Nagyon sok jel mutat arra, hogy korunkban valóban van ilyen elhomályosító folyamat. Ez azért nyugtalanítóbb, mert a zsinat a lelkiismeretet „az ember legrejtettebb központjának és szentélyének”⁹⁸ nevezte, mely „szorosan fűződik az ember szabadságához... Ezért a lelkiismeret az alapja az ember benső méltóságának és Istennel való kapcsolatának.”⁹⁹ Ezért elkerülhetetlen, hogy ebben a helyzetben a *bűntudat* is elhomályosul, amely az erkölcsi tudattal, az igazság keresésével, a szabadság felelősségteljes használatával erősen összekapcsoló-

dik. A lelkiismerettel együtt az *Isten-tudat* is elhomályosul, és ennek a legfontosabb dolognak elvesztésével, melyhez az ember belsőleg kötődik, elvesz a büntudat is. Ezért tehettem elődöm, XII. Pius azt a szinte szólássá vált kijelentést: „Ennek a századnak bűne a büntudat elvesztése.”¹⁰⁰

Miért jelentkezik ez napjainkban? Ha korunk emberi kultúrájának egyes elemeit megvizsgáljuk, ez segíthet minket abban, hogy megértsük a büntudat előrehaladó elhomályosulását, sőt kialakulását. Amint ezt fentebb hangsúlyoztuk, mindez azért jelentkezik, mert válságban van a lelkiismeret és az istentudat.

A szekularizáció természeténél és meghatározásánál fogva eszmények és magatartások mozgalma. Egy teljesen Isten nélküli humanizmusért küzd, mely az olyan tevékenységre és a termelésre összpontosul, melyet teljes egészében a fogyasztás és az élvezet határoz meg – mégcsak nem is gondolnak a lélek elvesztésének veszélyére. Így szükségszerűen eltemetődik a büntudat. Legjobb esetben a büntudat arra redukálódik, ami az embert sérti. De pontosan itt merül fel a keserű tapasztalat, melyre első enciklikámban emlékeztettem, arra ugyanis, hogy az ember tud Isten nélkül világot teremteni, de ez a világ végül az ember ellen fordul.¹⁰¹ Isten ennek az embernek eredete és végső célja, és ez magában hordja az isteni csírat.¹⁰² Ezért Isten titka az, ami az ember titkát föltárja és megvilágítja. Felesleges tehát azt remélni, hogy az ember és az emberi értékek iránti büntudat létezhet, ha hiányzik az Isten megbántásának tudata, azaz a valódi büntudat.

Ez a büntudat napjaink emberi közösségében elenyészik. Ennek egyik oka, hogy az emberrel foglalkozó tudományok téves megállapításait elfogadjuk. Például a pszichológia már bűnről nem beszél, vagy az ember szabadságának nem szab határt. Ez oda vezet, hogy senkinek vétkét el nem ismerjük.

A szociológiai kritériumok meg nem felelő kiterjesztése által végül oda jutunk – amint azt megállapítottam –, minden bűn a közösségre hárul, miközben az egyén vétlen marad. A kulturális antropológia azáltal, hogy egyre tágitja azoknak a tagadhatatlan befolyásoknak és követelményeknek a körét, melyeket a történelem és a környező világ támaszt, szintén leszűkíti az ember felelősségét olyannyira, hogy már nem is tartja képesnek igazi emberi cselekedetekre, tehát már nem is vétkezhet.

A büntudat könnyen eltűnhet egy olyan etika miatt, mely egy bizonyos történelmi relativizmusból ered. Ez olyan etika lehet, mely az erkölcsi normát relatívnak vallja, tagadva annak abszolút jellegét, és tagadja, hogy vannak belsőleg meg nem engedett cselekedetek, függetlenül a körülményektől, amelyek között a cselekvő azokat megteszi, véghezviszi. Ilyen módon az erkölcsi értékek széthullásáról és bukásáról van szó. Így „a probléma nem az, hogy a keresztény etikát nem ismerik”, hanem: „nem ismerik az erkölcsi értéket, alapokat, kritériumokat és a tartást”.¹⁰³ Az etikának ilyen felforgatása azt eredményezi, hogy a bűn jelentősége úgy csökken, hogy elismerik a bűn létezését, de nem tudhatjuk, hogy ki követte el.

Végül eltűnik a büntudat, ha – miként az ifjúság intézményes tömegtájékoztatóban, sőt az otthoni nevelésben – hamis módon egy beteges büntudattal tesz egyenlővé, vagy csupán törvényes normák vagy előírások áthágásának tartják.

A büntudat elvesztése tehát az *Isten tagadásának* gyümölcse vagy egyik formája, nem csupán ateista alapon, hanem szekularizáció formájában is. Ha a bűn az Istenhez való gyermeki viszony megtagadása, hogy az ember a saját egzisztenciáját kivonja az Istennek tartozó engedelmesség alól, akkor nemcsak az vétkezik, aki Istent megtagadja. Vétkezni annyit jelent, mint úgy élni, mintha Isten nem vol-

na; vétkezni annyi, mint őt kizárni a mindennapi életünkből. Egy megcsonkított vagy kiegyensúlyozatlan közösségi modell, amelyet a tömegkommunikációs eszközök propagálnak, sokban szerepet játszik a büntudat elvesztésének elősegítésében. Ilyen szituációban a büntudat halványulása és gyengülése bekövetkezik, mert visszautasítunk mindent, ami természetünket túlhaladja, mert személyi autonómiára törekszünk; vagy azért, mert elfogadjuk azokat az etikai példákat, melyeket a közvélemény napjainkban ad, jöllehet egyénileg lelkiismeretben elítéljük, avagy a súlyos szociális, gazdasági helyzet, mely sok embert úgy elnyom, hogy figyelmük csupán azokra a bűnökre terelődik, melyeket a szociális körön belül tapasztalnak; vagy – és talán leginkább – hogy Isten atyaságának fogalma és az emberi életben való uralma elhomályosult.

Sőt magában az egyházi gondolkodásban és életben egyes irányzatok kikerülhetetlenül kedveznek a büntudat hanyatlásának. Például egyesek hajlanak arra, hogy a múlt eltűzött beállításeit újabb ellenkező túlzásokkal billentsék helyre: mert a bűn mindenhol tapasztalható volt, odáig jutottunk, hogy már sehol sem látjuk. Az örök büntetéstől való félelem túlhajtásától eljutunk Isten szeretetének olyan hangsúlyozásához, mely kizárja mindenféle bűnnek a büntetését; a szigor helyett, amellyel a téves lelkiismeretet korrigáltuk, olyan tisztelet adunk a lelkiismeretnek, amely az igazság kimondhatóságát is kétségessé teszi. Miért ne adjuk hozzá azt a *zűrzavart*, mely sok hívőnek lelkiismeretében támad a teológia különböző véleményei és tanai által: a prédikáció, a hitoktatás és a lelkivezetés miatt, amely a *keresztény erkölcs nyomós és kényes problémáit* lenne hivatva megoldani. Mindez oda vezet, hogy a valódi büntudat csökken, sőt majdnem kioltódik. A bűnbánat szentségénél elkövetett hibákról sem szabad hallgatnunk. Például a bűn-

nek és a megtérésnek egyházi fogalmát ködösítjük azáltal, hogy azt tisztán egyéni ügynek tekintjük, vagy fordítva: a jó és rossz felelősségét mellőzzük, és csupán közösségi hatásait hangsúlyozzuk. Ilyen jellegű az a veszély is, hogy nem hárítjuk el a megszokott ritualizmus veszélyét, amely elveszi a bűnbánat szentségének jelentőségét és formáló erejét.

Ahhoz, hogy a mai kor emberének nyomasztó lelki válságát megoldjuk, elsősorban a *valódi bűntudat* felélesztését kell vállalnunk. A bűntudatot csak úgy tudjuk helyreállítani, ha az embert *vissza-vezetjük az értelem és a hit meg nem változtatható törvényeihez*, amint azt a katolikus Egyház erkölcs-tana mindig hirdette.

Reményünk van rá, hogy mindenekelőtt a keresztény közösségben ismét fel fog törni az egészséges bűntudat. Ezt szolgálja a jó hitoktatás, ezt világítja meg a biblikus teológia; ezt segíti elő, ha az Egyházra mint tanítóhivatalra figyelnek, mely szüntelenül megvilágosítja a lelkiismeretet, ha bizalommal hallgatnak szavára és főként ha a bűnbánat szentségét gondosabban kezelik.

MÁSODIK FEJEZET A HIT TITKA

11. Hogy a bűnt megismerhessük, a természetét kell vizsgálnunk, ahogyan megmutatkozott a kinyilatkoztatott üdvrendben: a bűn a *gonoszság titka*. De ebben a rendben nem a bűn a főszereplő, és még kevésbé a győztes. Van ellenfele egy másik létrendben, amelyet mi Szent Pál szép és megragadó szavaival a *hit titkának vagy szentségének* nevezünk. Az ember bűne győzedelmeskedne és végül lerombolva mindent, Isten üdvözítő terve hatástalan len-

ne, sőt megghiúsulna, ha a *hit titka* nem tartaná meg helyét a történelem mozgató erőiben, hogy az ember bűnét legyőzze.

Ezt a kifejezést Szent Pál *egyik lelkipásztori levelében*, Timoteushoz írt első levelében használja. Váratlanul hangzik el mintegy isteni ösztökélésre, indításra. Az apostol előzőleg szeretett tanítványának hosszas értesítést ad apostoli munkájáról, hogy Timoteus a közösség rendjébe bevezesse; beszél a közösségi vezetők feladatáról, főként a diakónusokról. Végül Timoteus magatartásáról szól: hogyan „kell viselkednie Isten házában, mely az élő Isten Egyháza, az igazság oszlopa és biztos alapja”. A végén – mintegy rögtönözve, de felsőbb irányításra jól átgondolva – felkiált, ezzel mindannak, amit írt, új értelmet ad: „kétségtelenül nagy dolog az istenfélő élet titka”!¹⁰⁴

Semmit el nem véve a szöveg szó szerinti értelméből az apostolnak ezt a nagyszerű teológiai meglátását kitágíthatjuk az ő mindent átfogó feladatában, hogy megláthassuk, milyen helyet foglal el az üdvrendben az általa hirdetett igazság. „Kétségtelenül – ismételjük az apostollal – nagy a mi hitünk titka.” De mit jelent Szent Pál koncepciójában ez a „pietás”? („istenfélő élet titka” latinul „mysterium pietatis”)

EZ KRISZTUS MAGA

20. Mély értelme van annak, hogy Szent Pál „mysterium pietatis” leírásánál, anélkül hogy nyelvtani összefüggésbe hozná az előbbi szöveggel,¹⁰⁵ egy Krisztus-himnusz három versét idézi szóról szóra. A szakértők szerint ez a himnusz a görög keresztény közösségekben használatos volt.

A himnusznak gazdag teológiai tartalma van, telve nemes szépséggel. Ennek szavaival alkották

meg az első évszázad hívei Krisztus titkába vetett hitüket:

- hogy ő valójában megjelent emberi testben, és igazolást nyert a lélekben, feláldozta magát a bűnösökért,
- hogy megjelent az angyaloknak; nagyobb, mint ők; és a pogányoknak úgy hirdették, mint az üdvösség hordozóját,
- hogy őbenne, mint az Atya küldöttében, hitt a világ; és ugyanaz az Atya őt Úrként a mennybe felvette.¹⁰⁶

Ezért a hit misztériuma maga Krisztus misztériuma.

Rövid összefoglalása a megtestesülés és a megváltás titkának; Jézusnak, Isten fiának és Mária fiának húsvéttörténete. Szenvedésének és halálának, feltámadásának és megdicsőülésének titka. Szent Pál a himnusz szavainak ismétlésével ki akarta fejezni, hogy *ez a titok a rejtett éltető elv*, mely az Egyházat Isten hajlékává, az igazság oszlopává és alapjává teszi. Szent Pál elgondolását követve állíthatjuk, hogy *Isten irántunk való végtelen irgalmának titka* képes a mi gonoszságunk legrejtettebb gyökeréig hatolni, hogy a lelket megtérésre serkentse, a megváltáshoz és a kiengesztelődéshez vezesse.

Szent János is az ő sajátos nyelvén, mely Pálétól eltér, kétségtelenül erre a misztériumra vonatkozólag így ír: „Tudjuk, hogy aki az Istentől való, nem vétkezik, mert az Istentől Született ereje megóvja a bűntől, és a gonosz nem keríti hatalmába.”¹⁰⁷ Jánosnak ebben a megállapításában benne van a remény jele, mely az isteni ígéretekre támaszkodik: a keresztény ember megkapta az erőt és a biztosítékot, hogy ne vétkezzék. Itt nem egyéni erényekkel szerzett büntelenségről van szó, távolról sem olyasmiről, ami az emberrel vele születik, ahogyan a gnosztikusok vélték. Ez Isten művének eredmé-

nye. Hogy a keresztény ember ne vétkezzék, ezért rendelkezik Isten ismeretével, említi Szent János ugyanott. De kevéssel előtte ezt írja: „Akik Istentől születtek, nem követnek el bűnt, mert az ő magja bennük marad.”¹⁰⁸ Ha ezen az „Isten magján” Jézust értjük, Isten fiát, amint azt egyes kommentárok javasolják, mondhatjuk: a keresztény, hogy ne vétkezzék – vagy a bűntől szabaduljon –, magában hordja Krisztus benső jelenlétét és Krisztus misztériumát, amely a „hit misztériuma”.

A KERESZTÉNY EMBER TÖREKVÉSE

21. A *hit titkának* van egy másik oldala is: Isten irgalma az ember iránt, kell hogy megfelelő választ kapjon *az embernek Isten iránti tiszteletében*. Eme másik szempontból nézve, a pietas meghatározza a keresztény ember magatartását, mely a gyermeki ragaszkodás válasza Isten atyai irgalmára.

Ebben az értelemben is elmondhatjuk Szent Pálal, hogy „nagy a mi hitünk titka”. Ebben az értelemben is a *vallásosság* mint a megtérés és kienesztelődés ereje áll szemben a gonoszsággal és a bűnnel. Ebben az esetben is Krisztus lényeges aspektusai a *jámborság* tárgyai, amennyiben a keresztény ezt a titkot elfogadja, átgondolja és belőle szükséges erőt merít, hogy az evangélium szerint éljen. Itt azt is mondhatjuk: „aki Istentől született, nem vétkezzék”, de ennek a kifejezésnek parancs jellege is van. A keresztény ember megerősítve Krisztus misztériumával és mintegy belső lelki forrás segítségével figyelmeztetést kap, hogy ne vétkezzék, sőt parancsot is, hogy méltóan éljen „Isten házában, mely az élő Isten temploma”,¹⁰⁹ hiszen ő „Isten gyermeke”.

22. Így a Szentírás szava, a *hit titkát* kinyilatkoztatva fogékonnyá teszi az ember értelmét a megtérésre és a kiengesztelődésre. Ezeket nem szabad elvont értelemben néznünk, hanem mint konkrét értékeket be kell építenünk mindennapi életünkbe.

Korunk emberét a bűnbánat elvesztése ténylegesen fenyegeti, másrészt a büntelenség kevésbé keresztény illúziója keríti hatalmába. Ezért nagy szükség van arra, hogy ismételten hallja Szent János figyelmeztetését, mely szinte minden egyes embernek szól: „ha azt mondjuk, hogy nincsen vétünk, magunkat csapjuk be, és nincs bennünk igazság”,¹¹⁰ sőt: „az egész világ a gonosz hatalma alatt van”.¹¹¹ Az isteni igazság szava mindenkit figyelmeztet, hogy gondosan vizsgálja meg lelkiismeretét, ismerje el, hogy bűnben fogantatott, amint azt a *Miserere* zsoltárban imádkozzuk.¹¹²

A mai embereket, kiket a félelem és a kilátástalanság gyötör, megerősíti az isteni ígéret, mely reményt nyújt nekik a teljes kiengesztelődésre.

A hit kegyelme Isten részéről az az irgalom, amelyben az Úr és Atya – ismételten mondjuk – végtelenül gazdag.¹¹³ Miként a *Dives in misericordia* enciklikában mondtam, ez *olyan szeretet, mely erősebb a bűnnél*,¹¹⁴ *erősebb a halálnál*. Ha észrevesszük, hogy Isten irántunk való szeretete nem torpan meg bűneinktől, és nem visszakozik sértéseink miatt, sőt törődésben és nagylelkűségben még csak növekszik; ha tudomásul vesszük, hogy ez a szeretet annyira növekedett, hogy a megtestesült Ige ezért szenvedett és halt meg, ki hajlandó volt minket vére által megváltani, akkor hálával telve kiálthatjuk: „igen, az Úr irgalomban gazdag”, sőt mondhatjuk: az Úr maga az irgalmasság.

A hit titka az a nyitott út, amely az isteni irgalomtól a kiengesztelődött élethez vezet.

HARMADIK RÉSZ A BŰNBÁNAT ÉS KIENGESZTELŐDÉS PASZTORÁCIÓJA

A BŰNBÁNAT ÉS A KIENGESZTELŐDÉS SZOLGÁLATA

23. Az Egyház lényeges feladata, hogy folytassa isteni alapítójának munkáját. Ez abban áll, hogy az emberek szívében felkelti a megtérést és a bánatot, felajánlja a kiengesztelődés ajándékát. Ez a küldetés nem merülhet ki egyes elméleti kijelentésekben, sem egy eszményi-erkölcsi ideál hirdetésében, melyekhez semmiféle hatékony erő nem kapcsolódik. Sokkal inkább arra irányul, hogy a bánat és a kiengesztelődés konkrét gyakorlatban, meghatározott hivatali tevékenységben fejeződjék ki.

A fentebb kifejtett hitigazságokon alapuló és általuk megvilágított hivatali szolgálatot, mely határozott célokra irányul és megfelelő eszközökkel rendelkezik, a *bűnbánat és kiengesztelődés pasztorációjának* nevezhetjük. Az Egyháznak abból a meggyőződéséből indul ki, hogy az emberre irányul a lelkipásztorkodás minden formája, de főként a bűnbánat és kiengesztelődés szolgálata. Ez vonatkozik a bűnösnek minősített emberre. A bűnös kiemelkedő példáját Dávid királyban szemlélhetjük. Amikor Náthán próféta szemére hányta vétkét, kész volt aljas cselekedetétől elfordulni és beismerni: „Vétkeztem az Úr ellen.”¹¹⁵ Felkiáltott: „Gonoszságomat beismerem, és bűnöm előttem lebeg szüntelen!”¹¹⁶ de könyörög is: „Hints meg izzóp-pal és megtisztulok, moss meg s hónál fehérebb leszek!”¹¹⁷ és ő megkapta az isteni irgalom vála-

szát: „Az Úr megbocsátja bűnödét s nem halsz meg.”¹¹⁸

Az Egyház előtt áll egy ember – teljes belső világával –, akit a bűn legmélyebb részében megsebzett, de akit a szembesítéskor azonnal eltöltött a bűntől való szabadulás mérhetetlen vágya. Ha pedig keresztény, akkor tudja már azt is, hogy az Úr, az *irgalmas szívű* Krisztus már működik benne és a világban a megváltás erejével.

A kiengesztelődést szolgáló Egyháznak mindig meg kell látnia azt a belső összefüggést, hogy az egyes ember bűnének megbocsátása és elengedése szorosan összefügg az egész emberiség teljes kiengesztelődésével, mely a megváltásban teljesedett be.

Ez az összefüggés mutatja, hogy csupán a bűnből való megtérés vezet bensőséges és tartós kiengesztelődéshez, bármilyen szakításról van szó, mert a bűn minden szakítás alapvető oka – történjék ez a szakítás ember és Teremtője között, legyen ez az ember szívében és egész létében, álljon fenn egyes emberek és csoportok között, ember és az Isten által teremtett világ között.

Felesleges ismételnem, amit a kiengesztelődés szolgálatának¹¹⁹ jelentőségéről és az ennek megfelelő lelkipásztorkodásról mondtam. Ennek a szolgálatnak mindig jelen kell lennie az Egyház tudatában és életében. Az Egyház lényeges és nélkülözhetetlen feladatát tagadná meg, ha nem hirdetné világosan és határozottan, alkalmas és alkalmatlan időben a kiengesztelődés üzenetét,¹²⁰ és nem ajánlaná fel azt az egész világnak mint a kiengesztelődés ajándékát. Jó arra gondolni, hogy a kiengesztelődés szolgálatának ez a jelentősége az Egyház határain túl az egész világra kiterjed.

A *bűnbánat és kiengesztelődés pasztorációjáról* szólni annyit jelent, mint az Egyház feladatainak teljességére rámutatni minden téren. Pontosabban: ez a lelkipásztori feladat minden tevékenységre ki-

terjed, mellyel az Egyház vezeti tagjainak a közösségét és az egyéneket – papokat és híveket minden szinten és minden területen, minden rendelkezésre álló eszközzel – szóval és tettel, oktatással és imádsággal. Tehát vezeti az embereket egyenként és közösségben az igazi bűnbánatra, és elkíséri őket a teljes kiengesztelődés útján.

A szinódus atyái mint a püspöki testület képviselői és a rájuk bízott hívek vezetői erről a lelkipásztori kötelességről tárgyaltak, a leggyakorlatibb és legkonkrétebb elemeit vették számba. Örömmel csatlakozom hozzájuk; osztozom gondjaikban és reményeikben, bátorítom őket terveikben és kezdeményezéseikben. Találják meg ebben az Apostoli Buzdításban elgondolásaikat, amelyeket a szinóduson előterjesztettek. Hasznukat eme oldalak révén az egész Egyház számára hozzáférhetővé akarom tenni.

Ezért *a bűnbánat és kiengesztelődés pasztorációjának* lényegét szeretném kifejteni, amennyiben különösen foglalkoznék a szinódussal együtt a következő két kérdéssel:

1. azokkal az utakkal és eszközökkel, amelyekkel az Egyház előmozdítja a bűnbánatot és kiengesztelődést,
2. a bűnbánat és kiengesztelődés sajátos szentségével.

ELSŐ FEJEZET A BŰNBÁNAT ÉS KIENGESZTELŐDÉS ELŐMOZDÍTÁSA: ESZKÖZÖK ÉS UTAK

24. A bűnbánat és kiengesztelődés előmozdítására az Egyháznak két eszköz áll rendelkezésére, melyet maga az alapítója bízott reá: a tanítás és a szentség-

gek. Ezeket az Egyház mindig úgy alkalmazta, hogy összhangban legyenek üdvtörténeti küldetésével és minden idők emberének lelki igényével. Ezeket régi és új formákban használhatjuk. Elődömhöz, VI. Pál pápához csatlakozva kiemelem a *dialogus módszerét*.

A DIALÓGUS

25. A dialógus az Egyházban bizonyos értelemben eszköz és mindenekelőtt módszer, amellyel a mai világban tevékenykedik.

A II. Vatikáni zsinat hirdeti: „Az Egyháznak az a küldetése, hogy az egész földkerekségre eljuttassa az evangélium fényét... és hogy egyazon Lélekben egyesítsen minden embert... amely lehetővé teszi és erősíti az őszinte párbeszédet” – hozzáteszi, hogy késznek kell lennie „az egyre termékenyebb párbeszédre azok között, akik Isten egyetlen népét alkotják”,¹²¹ és „az emberi közösségekkel is párbeszédet kezdhet”.¹²²

Elődöm, VI. Pál nagy súlyt helyezett a dialógusra első enciklikájában, az *Ecclesiam suam*ban, amelyben meghatározza és jellegzetesen az „*üdvösség dialógusának*” nevezi”.¹²³

Az Egyház valójában a dialógus módszerével fordul az emberekhez – azokhoz is, akik a keresztség és hitük megvallása révén tagjai a keresztény közösségnek, és azokhoz is, akik távol vannak – így akarja őket elvezetni a megtéréshez és a bűnbánathoz, elvezetni személyes tudatuk és életük mélységes megújításához, a megváltás titkának tényéhez, mely Krisztusban valósult meg, és amelynek szolgálatá az Egyház feladata. Így a valódi dialógus minden egyes ember megújulására irányul: bensőséges megtérésre, a bűnbánatra; mindig mélységesen ügyel kinek-kinek a személyes lelkiismeretére.

Nagy türelemmel halad lépésről lépésre, mert ez a mai ember helyzetében elengedhetetlen. A kien-gesztelődést szorgalmazó lelkipásztori dialógus ma is alapvető feladata az Egyháznak minden szinten és területen.

Mindenekelőtt az *ökumenikus dialógust* szorgalmazza, a párbeszédet az egyházak és egyházi közösségek között, azok között, kik hisznek Krisztusban, Isten fiában, egyetlen Megváltónkban. Szorgalmazza a párbeszédet azokkal a csoportokkal, amelyek keresik Istent, és óhajtják az ő barátságát.

A más egyházakkal és egyházi közösségekkel, továbbá más vallásokkal folytatott dialógus alapkövetelménye, hogy hitelességét és hatékonyságát megőrizze. A katolikus Egyházon belül pedig folyamatos legyen a dialógus. Az Egyház tudja, hogy „a szeretet általános közösségének”¹²⁴ szentsége, de tudatában van annak a benne élő feszültségeknek is, amelyre ügyelnie kell, nehogy szakadás oka legyen.

A komoly és határozott felhívás, melyet elődöm az 1975-ös szentévre való tekintettel intézett valamennyiünkhöz,¹²⁵ ma is, jelen pillanatban is érvényes. Hogy a konfliktusokon úrrá legyünk vagy elhárítsuk őket, nehogy a normális feszültségek az Egyház egységének ártsanak, valamennyiünknek az Isten szavához kell igazodnunk. Ez azt jelenti, hogy egyéni véleményünket feladjuk, az igazságot ott keressük, ahol megtalálható, azaz az Isten igéjében, és abban a hiteles magyarázatban, melyet róla az egyházi tanítóhivatal ad. Ebben a tekintetben a kölcsönös megértés, egymás tisztelete, minden elhamarkodott ítélet kerülése, a türelem és az a képesség, hogy a hitnek alávetjük magunkat, ez egyesít minket; kerülni kell a véleményeket, a divatos jelenségeket és a tetszetős ideológiákat, amelyek elválasztanak – ezek mind tulajdonságai az

egyház belső dialógusának, melyet kitartóan, készségesen és figyelmesen kell folytatnunk. Nyilvánvaló, hogy ez nem is lehetne tényezője a kiengesztelődésnek, hacsak nem figyel a tanítóhivatalra és azt nem fogadja el.

Önmaga belső egységén hatékonyan fáradozva, a katolikus Egyház, mint ezt már jó ideje teszi, más keresztény egyházakhoz, amelyekkel nincs teljes egységben, szólhat a kiengesztelődés hívó hangján, de ugyanúgy más vallásokhoz is, sőt azokhoz is, akik Istent figyelmes szívvel keresik.

A zsinat és elődeim tanításának fényében, kiknek drága örökségét átvettem megőrzésre, és melynek megvalósításán fáradozom, állíthatom, hogy a katolikus Egyház minden területen becsületesen fáradozik az ökumenikus párbeszédén, nem könnyelmű optimizmussal, de nem is kilátástalanul, sőt kételkedés és késedelem nélkül. Az alapelv, mely ezt a dialógust irányítja, egyrészt az a meggyőződés, hogy csak egy lelki ökumenizmus van – mégpedig a közös imádság és a közös Úr iránti engedelmesség. Ezt kívánja meg az ökumenikus követelményekhez való komoly és figyelmes alkalmazkodás.¹²⁶ Másrészt az a meggyőződés vezeti az Egyházat, hogy egy bizonyos könnyed megbékélés a tanítás dolgában, főként a dogmák területén, csak egy nem tartós, felületes találkozáshoz vezethet, de nem ahhoz a mély és tartós közösséghez, melyre valamennyien vágyódunk. Ehhez a közösséghez csak az isteni gondviseléstől meghatározott órában jutunk el; de hogy ez sikerüljön – jól tudja a katolikus Egyház –, hogy neki magának nyitottnak és ráhangolttnak kell lennie a valóban keresztény kérdésekre. Ezekről tudjuk, hogy a közös örökségből erednek, melyeket elszakadt testvéreink őriztek meg.¹²⁷ A párbeszéd során világosságra van szükség. De fontos a hűség és az egyetértés is a hitben, melyet az Egyház mint tanítóhivatal a keresztény

hagyomány segítségével átadott. Ezek el nem hagyható feltételei a becsületes és konstruktív dialógusnak. A felmerülő bizalmatlanság és elkerülhetetlen lassú haladás ellenére, melyekből a meggondolatlanság soha ki nem küszöbölhető, a katolikus Egyház nem hagyja abba a többi keresztény testvérekkel az egységhez vezető út keresését és a többi vallásokkal az őszinte dialógus folytatását. Bár le tudná győzni ez a dialógus, melyet más egyházakkal és vallásokkal folytatunk, az ellenségeskedést, a bizalmatlanságot, a kölcsönös elítélést, az ellenséges támadást. Ez lenne az előfeltétele annak a közeledésnek, amely legalább az egy Istenbe vetett hitet és az örök élet reményét vallja a halhatatlan lélek számára. Adja Isten, hogy ez az ökumenikus dialógus megértésre vezessen mindenben, ami az egyházakban közös: a hitre Jézus Krisztusban, Isten emberré lett Fiában, Megváltónkban és Urunkban, az ige meghallgatására, a kinyilatkoztatás tanulmányozására és a keresztség szentségére.

Amilyen mértékben képes az Egyház saját belső egyetértésének – egység a különbözőségben – megvalósítására, a többi egyház és keresztény közösség, más vallások számára alázatos szolgálóként a kiengesztelődésről tanúságot tenni, úgy lesz nyomatékos kifejezője Szent Ágoston *„kiengesztelt világának”*.¹²⁸ Így válik a kiengesztelődés jelévé a világban és a világért. Irdatlan nehézségeket támasztanak a megosztott erők, a háborús következmények. És ma súlyosan fenyegetik nemcsak az egyensúlyt és a népek közötti egyetértést, hanem az emberiség túlélését is. Az Egyház kötelességének tartja, hogy sajátos együttműködéssel segítse a konfliktusok megoldását és az egyetértés megteremtését.

Nagyon összetett és kényes kérdése ez a kiengesztelődésnek, melyért az Egyház, főként a *szent-
szék és hivatalai* fáradoznak. Elmondhatjuk: a

szentszék minden erejét arra fordítja, hogy tekintélyét latba vesse az egyes nemzetek kormányánál és a különböző nemzetközi intézmények felelős vezetőinél, vagy velük együttműködve a sok konfliktus közepette a kibékülést elősegítse. Ezt nem másodlagos célból vagy titkos érdekeltség miatt teszi, mert ilyeneket nem ismer, hanem emberbaráti gondolkodásból,¹²⁹ amennyiben egyedülálló intézményes szervezetét és erkölcsi tekintélyét az egyetértés és a béke szolgálatába állítja. Teszi ezt azzal a meggyőződéssel, hogy „miként a háborúban két oldal áll egymással szemben”, úgy a béke kérdésében is mindig szükségszerűen két csoport van, akik ugyanazon fáradoznak – esetleg más utakon –, és az ezek közötti dialógus így nyeri el igazi értékét.¹³⁰

A kiengesztelődés dialógusába kapcsolódik az Egyház a püspökök révén, kik saját tekintélyükkel és hivataluknál fogva ügyködnek, részben az egyházmegyéjükben viselt hatalommal és felelősséggel, részben a püspöki konferenciák tagjaként, papjaik és az egész hívő közösség támogatásával. Akkor töltik be feladatukat, ha sürgetik a nélkülözhetetlen dialógust az emberi és keresztény kiengesztelődés és béke ügyében. Pásztoraikkal egységben a laikusoknak is közvetlenül be kell kapcsolódniuk a dialógusba, vagy legalább sürgetniük kell azt a béke érdekében, kinek-kinek „a saját területén kell evangéliumi munkát végeznie, legyen az a politika nehézsége, a szociális valóság, a közgazdaság... a nemzetközi élet”.¹³¹ Az ő tevékenységükkel is szolgálja az Egyház a kiengesztelődést.

A nemzetek közötti békének és a tartós szociális megújulásnak biztos alapja és előfeltétele az emberi szívek megújulása a megtérésben és bűnbánatban.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a dialógus az Egyház részéről – történjék az bármilyen formában – sohasem válhat közömbösséggé az igazság dolgában,

hanem azt inkább ki kell domborítani, de mások véleményére és lelkiismeretére ügyelve. A kiengesztelődés dialógusa sohasem helyettesítheti **vagy** gyengítheti az evangéliumi igazság hirdetését, melynek célja a megtérés, a Krisztussal és az Egyházzal való közösség. Feladata: a továbbfejlődés szolgálata azokkal az eszközökkel, melyeket Jézus adott Egyházának a kiengesztelődéshez: a katekézist és a bűnbánatot.

A KATEKÉZIS

26. Azon a tág területen, melyen az Egyház a dialógus révén akarja teljesíteni küldetését, elsősorban *a bűnbánat és a kiengesztelés* felé tekint a lelkipásztor és megfelelő hitoktatással akarja az egyházi közösség tagjait megnyerni, hiszen a szinódus atyái is ennek tulajdonítottak nagy jelentőséget, ezt *zárvéleményükben* is kiemelik. Tehát a katekézis az első eszköze a kitűzött cél elérésének.

Ennek a nagyon időszerű ajánlásnak mélyén egy igen alapvető feltétel rejlik: a *lelkipásztori* szempont nem állhat szemben a *tanítással*, még kevésbé tekinthet el a pasztorációs munka a tanítás tartalmától, amelyből életet kap, és erőt merít. Ha az Egyház „az igazság oszlopa és alapja”,¹³² anyaként és tanítóként küldetett ebbe a világba, hogyan mellőzhetné az igazság tanítását, mely az élethez vezető utat mutatja?

Az Egyház papjaitól elsősorban a *kiengesztelés tanítását* várjuk. Ennek a Szentírásen kell alapulnia, különösen az Újszövetségen, amely az Istennel és Jézus Krisztussal, aki megváltott és kiengesztelt minket – a velük való szövetségen és annak visszaállításán kell alapulnia és ezt kell sürgetnie. És sürgeti, mint ennek a közösségnek és barátságának kiszélesítéseként, a felebaráttal való kiengeszt-

telődést, még akkor is, ha ezért az áldozatot meg kell szakítanunk.¹³³ Jézus gyakran hangoztatja a testvéri kiengesztelődést, például amikor felhív arra, hogy annak, ki megütötte egyik arcunkat, tartsuk oda a másikat is, és aki elvette ruhánkat, annak adjuk oda köntösünket is.¹³⁴ A megbocsátás parancsát még élesebben fejezi ki azzal, hogy mindenki olyan mértékben részesül bocsánatban, amilyen mértékkel ő bocsát meg másoknak;¹³⁵ olyan bocsánatról van itt szó, mely az ellenségre is vonatkozik;¹³⁶ olyan bocsánatról, mely hetvenszer hétszer kötelez,¹³⁷ azaz minden korlátozás nélkül. Ilyen feltételek mellett csak az evangéliumi lelkület érvényesülhet, csak úgy jöhet létre kiengesztelődés az egyes személyek, a családok, a közösségek, népek és nemzetek között. A Szentírásnak a megbocsátásra vonatkozó kijelentéseiből természetszerűen eljutunk egy *teológiaiilag meghatározott katekézishez*, mely felhasználhatja a pszichológia, a szociológia és a humán tudományok elemeit is, ha ezek alkalmasak arra, hogy megvilágítsanak egyes helyzeteket, problémákat és így a hallgatókat vagy olvasókat konkrét döntésekre ösztönözzék.

Az Egyház papjaitól eivárják továbbá a *bűnbánat katekézisé*t. Kell, hogy ennek is a Szentírás legyen a forrása. Ez az üzenet a bűnbánatban mindenekelőtt a *megtérés értékét* hangsúlyozza. Ezzel a szóval próbáljuk fordítani a görög *metanoia*¹³⁸ fogalmát, melynek jelentése a lelkület *megváltoztatása*, hogy *Isten felé fordulhasson*. Különben ez a két alapeleme a tékozló fiú történetének: a magába-szállás¹³⁹ és az elhatározás, hogy visszatér atyjához. A megtérés eme elsődleges lelkülete nélkül nincs kiengesztelődés. A katekézisben ezt konkrét fogalmakkal és megfelelő szavakkal kell szemléltetnünk, melyek a különböző korosztályok, a különböző kulturális, etikai és szociális igényeknek megfelelnek.

Ez az első értéke a bűnbánatnak, amely egy másodikban folytatódik: „*megtérés*” annyit is jelent, mint „bűnbánat”. A *metanoiának* ezt a két jelentését látjuk abban az útmutatásban, melyet Jézus adott: „Ha testvéred... megbánja, bocsáss meg neki. Ha hétszer vétkezik is naponta ellened, és hétszer fordul hozzád azzal, hogy „bánom”, bocsáss meg neki.¹⁴⁰ A jó hitoktató megmutatja, hogy a bánat ugyanúgy, mint a megtérés – messze esik attól, hogy csak felületes érzés legyen, hanem a lélek valósgos megváltozását jelenti.

A bűnbánat harmadik értéke egy változásban jelentkezik, mely az előző magatartást, a megtérést és bánatot, külső jelekben is nyilvánítja: *bűnbánatot tart* a lélek. Ez jól felismerhető a *metanoiában*, ahogyan azt Jézus előfutára a szinoptikusok szövegében használja.¹⁴¹ A *bűnbánattartással* az egyensúly és harmónia, melyet a bűn romba döntött, visszaáll, ha ez az embernek áldozatába is kerül.

Olyan időben, mint amilyenben mi élünk, nagyon nehéz átfogó és jól alkalmazott katekézist adnunk a bűnbánatról, mert az uralkodó magatartás és gondolkodásmód nyíltan ellentétben áll a fentebb hangoztatott három értékkel. A ma emberének sokkal nehezebb – mint előzőleg bármikor – elismernie saját egyéni hibáit és olyan elhatározásra jutnia, hogy azokat felülvizsgálja és új útra térjen. Nehezebb esik kimondania: „sajnálom” avagy „fájlalom”. Ösztönösen és ellenállhatatlanul visszautasít mindent, aminek áldozati jellege van a bánat területén, mely az elkövetett bűn jóvátételére irányul. Itt szeretném hangsúlyozni, hogy az *Egyház elégtételi fegyelme* nem csekély kárára van a keresztények belső életére és az egyházi közösség számára is. Bár az utóbbi időben könnyítettek rajta, sokat veszített kisugárzó erejéből. Gyakran csodálkoznak a nem keresztények, hogy Krisztus tanítványai mily csekély jelét adják a valódi bűnbánatnak. Magától

értetődően, a keresztény bűnbánat csak akkor valódi, ha szeretetből és nem csupán félelemből fakad; ha komolyan törekszik arra, hogy a „régibert” megfeszítse, hogy Krisztus erejéből „új ember” megszülethessen, ha Krisztust mint példaképet követi, ki, noha ártatlan volt, a szegénység és türelem útját választotta, a lemondását – és mondhatjuk – a bűnbánatét.

Az Egyház pásztoraitól továbbá elvárjuk – amint a szinódus is emlékeztet rá – a *lelkiismeretről és annak formálásáról szóló oktatást*. Ez is nagyon időszerű téma, ha fontolóra vesszük, hogy ez a benső szentély, a személyiség legbensőbb pontja, a lelkiismeret, mennyire ki van téve a mai kultúra támadásainak; mennyire meg van terhelve, próbára téve, összezavarva és elhomályosítva. A lelkiismeretre vonatkozó okos hitoktatására értékes útmutatást találhatunk az egyházatyáknál, a II. Vatikáni zsinat teológiájában, különösen két dokumentumban: „Az egyház és a mai világ”¹⁴² és a „Vallásszabadságról”¹⁴³ című zsinati dokumentumokban. Ugyanígy VI. Pál pápa gyakran foglalkozott a lelkiismeret természetével és szerepével a mi életünkben.¹⁴⁴ Az ő nyomát követve nem szalaszthatunk el semmiféle alkalmat, hogy ne szóljunk erről a nagyon fontos elemről, mely az ember nagyságát és méltóságát adja.¹⁴⁵ Ez „az erkölcsi érzék képesít minket arra, hogy különbséget tudjunk tenni jó és rossz között... mintegy belső szem, a lélek meglátó ereje, mely lépteinket a jó útjára vezérel”. Ugyanakkor alá kell húznom a keresztény lelkiismeret kialakításának fontosságát, nehogy emberi személyiséget romboló erővé váljék, hanem szentéllé, ahol Isten feltárja nekünk a valódi jót.¹⁴⁶

A hívek elvárják az Egyház pásztoraitól, hogy a kiengesztelődés más fontos pontjairól is szóljanak:

– A *bűntudatról*, mely – mint már mondtunk – a mai világunkban elsatnyult.

– A kísértésről és a kísértésekről: „Jézus Krisztus maga, Isten Fia: aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban ment maradt”¹⁴⁷ akarta, hogy a Gonosz megkísértse,¹⁴⁸ így akarta megmutatni, hogy miként ő, tanítványai is ki vannak téve a kísértésnek, és azt is, milyen magatartást tanúsítsanak a kísértés idején. Annak, aki az Atyát kéri, hogy erején felül ne kísértessék¹⁴⁹ és ne essék kísértésbe,¹⁵⁰ annak, aki a bűnre való kísértésnek nem teszi ki magát, azoknak a kísértés ténye nem azt jelenti, hogy már vétkeztek, hanem inkább alkalom a hűségben való növekedésre és a következetes életvitelre alázatosságban és éberségben.

– A *böjtről*, mely régi és újabb formáiban is a megtérés és a bűnbánat jele, továbbá a böjttel saját személyünkben meghalunk, hogy Krisztust, a keresztrefeszítettet öltjük magunkra, és szolidárisak legyünk az éhezőkkel és szenvedőkkel.

– Az *alamizsnáról*, mely a tényleges élő szeretet eszköze, amellyel megosztjuk „azt, amink van azokkal, akik a szegénység terhe alatt sínylődnek.

– A *belső kapcsolatról*, mely le tudja győzni a világ minden ellenzékét; Isten és az emberek közötti barátságot megvalósítja, hiszen ez az Egyház eszkatologikus célja.

– A *konkrét körülményekről*, melyek között a kiengesztelődés megvalósulhat (a családban, a polgári társadalomban, a szocialista rendszerekben), és főként a *négy kiengesztelődésben*, melyek négy alapvető szakadást orvosolnak: kiengesztelődés Isten és ember között, önmagunkkal, testvéreinkkel és az egész teremtetett világgal.

Az Egyház nem mulaszthatja el az ő lényeges kiegészítéséhez tartozó tanítást súlyos torzulások nélkül, melyek a hagyományos egyházi szóhasználatban mint az *ember végső dolgai* szerepelnek: a halál, az ítélet, a pokol és a paradicsom. Egy olyan kultúra-

ban, mely az embereket be akarja zárni az ő többé vagy kevésbé sikerült földi életének kereteibe, az Egyház pásztoraitól megkívánják azt a tanítást, amely a hit erejével megnyitja és megvilágítja a halálon túli jövőendő életet. Túl a halál titokzatos kapuján kirajzolódik az örök boldogság, az Istennel való barátság, avagy a tőle való elszakadás büntetése. Csak ebben az eszkatologikus távlatban érthetjük meg a bűn igazi mértékét, és érez indíttatást az ember a bűnbánatra és a kiengesztelődésre.

A buzgó és találékony lelkipásztorok ne mulaszták el soha, hogy ennek a hitoktatásnak a lehetőségeit széles skálájukban, változatosságukban megtalálják. Természetesen számítanak a kultúrák és a hitbeli képzettség különbségei. Ilyen alkalmat adnak: a Szentírás olvasása, a szentmisék szertartása, a többi szentség, sőt maga a körülmény is, amelyek között ezeket ünnepeljük. Erre a célra más lehetőségek is kihasználhatók: prédikáció, olvasmányok, viták, találkozások, hittani továbbképzések stb. – amint azt sok helyen csinálják. Itt különösen hangsúlyozzuk a *régi missziós napokat*, melyek a hitoktatásban oly jelentősek voltak. Ha ezeket napjaink igényéhez igazítanók, a hitbeli nevelésnek ma és tegnap igényelt eszközei lehetnének. Ez vonatkozna a bűnbánatra és a kiengesztelődésre is.

Tekintettel a megtérésen alapuló kiengesztelődés nagy jelentőségére, az emberi kapcsolatokban, a társadalmi együttélés minden területén, a nemzetközit sem véve ki, az Egyház tanításában nem nélkülözheti a *szociális problémák feltárását* sem. Elődeink időszerű és világos tanítása, különösen XIII. Leóé, kinek nevéhez a II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúciójának nagyon sok megállapítása fűződik, továbbá több püspöki konferencia, mely saját országa különböző országainak kérdéseire keresett megoldást – ezek együttesen széles körű és jól megalapozott tanítási rendszert al-

kottak az emberi társadalom sokrétű követelményeiről. Ez vonatkozik egyénekre, családokra, különböző területeken létesült csoportokra és egy olyan társadalom felépítésére, mely megfelel az erkölcsi törvénynek és a civilizáció alapkövetelményeinek.

Az Egyháznak ez az útmutatása természetesen Isten szavát tükrözi, mely szól az egyes ember jogairól és kötelezettségeiről, de a családról és a közösségről is. Továbbá szól a szabadság értékéről, az igazságosság dimenzióiról, a szeretet elsőségéről, az emberi személy méltóságáról, a közösség javáról, melyhez a politikának és a gazdasági életnek alkalmazkodnia kell. A tanítóhivatal szociális tanainak alapvető elvei (törvényei), melyek erősítik és feltárják az emberi értelem és a népek lelkiismeretének általános törvényeit, adják nagymértékben a szociális konfliktusok békés megoldásának reményét és a mindenre kiterjedő kiengesztelődést.

A SZENTSÉGEK

27. A második, Istentől alapított eszköz, melyet az Egyház pasztorális munkájában fölajánl a bűnbánatra és a kiengesztelődésre – *a szentségek*.

A szentségek titokzatos dinamikájában, mely oly gazdag jelképeiben és tartalmában, olyan szempont is található, melyet nem emelünk ki kellően: valamennyi sajátos kegyelmén túl jele a bűnbánatnak és a kiengesztelődésnek. Ezért a szentségek mindegyike szolgálja a léleknek ezt az igényét is.

A keresztség üdvösségszerző fürdő, amely Szent Péter szavai szerint „nem arra szolgál, hogy a testet a szennytől megtisztítsa, hanem könyörgés Istenhez jó lelkiismeretért”.¹⁵¹ A keresztség halál, eltemetés és föltámadás Krisztussal, aki meghalt, akit eltemettek, és aki föltámadt.¹⁵² A Szentlélek aján-

déka Krisztus által.¹⁵³ A keresztény keresztség eme lényeges és alapvető tulajdonsága semmiképpen sem szünteti meg a már eleve meglevő bánatot, hanem gazdagítja azt. Jézus maga is megkereszteltette magát Jánossal, hogy „a törvényt teljesítse”.¹⁵⁴ A megtérésnek egy mozzanata, az Istennel való viszony helyes rendjébe való besorolás, kiengesztelődés Istennel, mely eltörli az eredendő bűnt, és az embert felveszi a kiengesztelődöttek nagy családjába.

Hasonlóképpen valósul és hat a bérmlás is. Mint a keresztség megerősítője, amellyel együtt bevezető szentség, amely a Szentlélek teljességében részesít és a keresztény életet nagykorúvá teszi, a szívnek még mélyebb megtérése és a kiengesztelődött közösségéhez, Krisztus Egyházához fűző, még erősebb kapocs.

Ahogy Szent Ágoston meghatározza az eucharisziát *mint a hit szentségét, az egység jelét és a szeretet kötelékét*,¹⁵⁵ ezekből kitűnik hatása: az egyéni megszentelődés, a közösségi kiengesztelődés (*unitas, caritas*). Az eucharisztia titkának lényegéből következik, hogy mint Krisztus kereszttáldozatának vér nélküli megújítása, forrása az üdvösségnek és a kiengesztelődésnek. Mégis szükséges emlékezetünkbe idézni, hogy az Egyház ennek a szentségnek hitétől vezetve azt tanítja, hogy senki, aki súlyos bűnének tudatában van, nem veheti magához az eucharisziát, mielőtt Istentől bocsánatot nyerne. Ezt így olvashatjuk VI. Pál pápa *Eucharisticum misterium* kezdetű instrukciójában, mely megerősíti a tridentinusi tanítást: „Az eucharisziát úgy kell a híveknek megmutatni, mint ellenszert, mely a mindennapi bűnöktől megtisztít, és a súlyos bűnök ellen megvéd minket.” Mutassuk meg nekik, hogy a mise bűnbánati liturgiája mit jelent. Aki áldozni akar, gondoljon arra a parancsra, hogy *mindenkinek meg kell vizsgálnia önmagát*. Az Egyház gyakorlata mu-

tatja, hogy szükséges egy ilyen vizsgálat, nehogy olyan, ki tudatában van súlyos bűnének, a szentáldozáshoz járuljon anélkül, hogy a bűnbánat szentségét felvenné, akkor is, ha netalán a tökéletes bánatot felindította volna. Ha valaki szükséghelyzetbe kerül, és gyóntatót nem tud találni, akkor fel kell indítania a tökéletes bánatot.¹⁵⁶

A papszentelés célja, hogy lekipásztorokat rendeljen az Egyházba, akik mint tanítók és előjárók arra is hivatottak, hogy tanúi és közvetítői legyenek az egységnek, építői Isten családjának, védői és megőrzői ennek a családi közösségnek a megbonthatás és széthullás behatásai ellen. A házasság szentsége az emberi szeretet felmagasztalása a kegyelem hatására. Jele Krisztus Egyház iránti szeretetének, de a győzelemnek is, mert ő megvédi a házastársakat a szeretetet torzító és eltörlő erők ellen, úgy, hogy ebből a szentségből fakadó család jele a kiengesztelődött és kiengesztelő Egyháznak, amely a világ kiengesztelődését szolgálja.

Végül a betegek kenete, a betegség és öregség elviselésében, de különösen utolsó óráinkban, végső bizonyossága az Istenhez való megtérésnek; a fájdalom és a halál elfogadása pedig elégtétel az elkövetett bűnökért. Itt valósul meg a legmélyebb kiengesztelődés az Atyával.

De van a szentségek között egy, melyet a rítusában található *bűnbevallás miatt gyónásnak* nevezünk, de tulajdonképpen a *bűnbánat szentségének* tekintendő, amint valóban az is. Ez a *megtérés és kiengesztelődés szentsége*. Nagy jelentősége van a kiengesztelődésben, ezért a legutóbbi püspöki szinódus ezzel a szentséggel különös mértékben foglalkozott.

MÁSODIK FEJEZET A BŰNBÁNAT ÉS A KIENGESZTELŐDÉS SZENTSÉGE

28. A szinódus egész ideje alatt minden szempontból a legnagyobb figyelemmel foglalkozott azzal a szentségi jellel, amely a bűnbánatra és a kiengesztelődésre vonatkozik, és azt valósítja is. Ez a szentség nem szorítkozik csupán a megtérésre és a kiengesztelődésre. Az Egyház valójában kezdettől fogva a bűnbánatnak sok és sokféle formáját ismerte, és ezeket értékelte is. Voltak liturgikusak és paraliturgikusak, a szentmise bűnbánatától és az engesztelő ájtatosságoktól a zarándoklásig; voltak aszketikus jellegűek, mint a böjt. De mindezek között egy sem volt jelentősebb, Istentől függően hatékonyabb, magasztosabb és könnyebben hozzáférhető, mint a bűnbánat szentsége. A szinódus már előkészítéskor, azután tárgyalásai során sok felszólalásban, a nyelvcsoportok szerint végzett munkában és a *zárvéleményekben* gyakran visszatérve a problémára, különböző hangon és tartalommal, eltérő véleményekkel megállapította: *a bűnbánat szentsége válságban van*. Ezt a tényt a szinódus elismerte. Ajánlotta a hitoktatás elmélyítését, de ugyanakkor a behatóbb teológiai, történeti, pszichológiai, szociológiai és jogi kutatást is. Szükség van e penitencia tanulmányozására általánosságban, de kiemelten a bűnbánat szentségével való foglalkozásra. Ezért próbálkozott a válság okainak feltárásával, és az emberiség javára a pozitív megoldás útjainak keresésével. De ugyanakkor az Egyházat megerősítette hitében a szinódus, mert világosan állást foglalt eme szentséggel kapcsolatban. Minden keresztény és a hívek közössége megkapta annak bizonyosságát, hogy Krisztus megváltó vére bűnbocsánatot szerzett.

A szinódus hangsúlyozza, hogy *ezt a szentséget*

meg lehet újíítani és erősíteni, ha az említett krízis fenyegető negatív hatása alatt meggyengülne, valamint veszítene teljességéből, avagy elködösített, süket állapotba sülyesztenék. Valójában a bűnbánat szentségét a következők veszélyeztetik: egyrészt a valláserkölcsi tudat elhomályosulása, a büntudat gyengülése, a bánat téves elgondolása, a keresztyén életvitelre való törekvés hiánya; másrészt az az olykor felmerülő elterjedt nézet, hogy a bűnbocsánatot közvetlenül Istentől is megkaphatjuk szabályos módon, a bűnbánat szentségének felvétele nélkül, és egy olyan *rutinszerű* szakramentális gyakorlattal, mely nélkülözi a lelki mélységet és az igazi törekvést. Ez a gyakorlat a szentség hatásának hamis és torz ismeretéből fakad.

Ezért ajánlották, hogy ennek *a nagy szentségnek* leglényegesebb vonásait alaposan gondoljuk át.

„AKINEK MEGBOCSÁJTÁK BŰNEIT”

Az első alapvető igazságot az ószövetség és az újszövetség szent könyveiből ismerhetjük meg: Isten irgalmas és megbocsátó. A zsoltáros és a próféták tanításában a leggyakoribb jelzője Istennek, hogy *irgalmas*. Teljes ellentétben azzal az előítéllettel, mely az ószövetség Istenét szigorúnak és megtorlónak állítja be. A zsoltárok között egy terjedelmes bölcsességi ének, a kivonulás hagyományaihoz visszanyúlva elmondja, hogy Isten milyen jóakarattal bánt népével. A maga emberszabású ábrázolásmódjában is Istennek ezen cselekedetei az ószövetségi megnyilatkozásokban a legkifejezettebb módon szólnak Isten irgalmasságáról. Legyen elegendő a következő versek idézése: „Bűneiket mégis elengedte, nem pusztította el őket. Újra meg újra fékezte haragját, nem zúdította rájuk indulata árját. Gon-

dolt rá, hogy csak testi lények, olyanok, mint a fu-
vállat, amely eloszlik és nem tér vissza.”¹⁵⁷

Amikor az idők teljességében Isten Fia jött mint
bárány, *aki elveszi a világ bűneit*,¹⁵⁸ úgy jelent meg,
mint akinek hatalma¹⁵⁹ van a bűnöket megítélni,
és megbocsátani,¹⁶⁰ aki nem azért jött, hogy elítél-
jen, hanem hogy megbocsásson és gyógyítson.¹⁶¹

Ezt a teljhatalmat a bűnök megbocsátására Krisz-
tus a Szentlélek által átadta egyszerű embereknek
is, akik maguk is ki voltak téve a bűn cselvetései-
nek, az apostoloknak: „Vegyétek a Szentlelket!
Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer,
akinek nem bocsátjátok meg, nem nyer bocsána-
tot.”¹⁶² Ez az evangéliumnak egyik legcsodálato-
sabb újdonsága! Ő ezt a teljhatalmat úgy adta az
apostoloknak – ahogyan azt az Egyház kezdettől
fogva értelmezte –, hogy ez átadható az utódoknak,
azoknak, akik maguktól az apostoloktól kapják a
küldetést és a megbízást az evangélium hirdetésére
és Krisztus megváltói munkájának folytatására.

Itt mutatkozik meg teljes nagyságában annak
személye, aki a bűnbánat szentségének kiszolgálta-
tására hatalmat kapott, akit a legrégibb szóhaszná-
lattal gyóntató atyának neveztek.

A pap, a bűnbánat szentségének kiszolgáltatója,
akár az oltárnál szentmisét mutat be vagy más
szentséget szolgáltat ki, „Krisztus személyében”
cselekszik. Krisztus, aki a pap által jelen van, és ál-
tala a bűnbocsátás titkát gyakorolja, úgy jelenik
meg, mint az emberek *testvére*;¹⁶³ mint irgalmas,
hűséges és együttérző főpap;¹⁶⁴ mint pásztor, ki kész
az elveszett bárányt megkeresni;¹⁶⁵ mint orvos, ki
gyógyít és erősít;¹⁶⁶ mint az egyedüli tanító, ki az
igazságot oktatja, és Isten útjait mutatja;¹⁶⁷ mint
élők és holtak bírāja,¹⁶⁸ aki az igazság és nem a lát-
szat szerint ítél.¹⁶⁹

Ez a szolgálat az, amely a legnehezebb, és a pap-
tól a legtöbb okosságot igényli; a legfáradtságosabb

és legsúlyosabb, de egyúttal a legszebb és vigasztalással teljes. Éppen ezért – és a szinódus sürgető felhívására – sohasem szűnök meg püspök- és paptestvéreimet buzdítani ennek a szolgálatnak hűség és gondos betöltésére.¹⁷⁰ A hívővel kapcsolatosan, ki lelkét bizonyos félelemmel és bizalommal tárta fel, a gyóntató nagy feladata, hogy bűnbánatra és emberi kiengesztelődésre vezesse. Neki kell a hívők gyengéit és botlásait felismernie, értékelnie kell a jóra törekvését és az azért való fáradozást. A gyóntató szítsa fel a gyónó szívében a Szentlélek tüztét, és adjon neki feloldozást, melyet csak az Isten adhat. Ünnepelje az Istennel, az Atyával való kiengesztelődést, amint azt a tékozló fiú története leírja. A bűnétől megtisztult embert a papnak fel kell vennie az egyházi közösségbe, és atyailag határozottan bátorítva és barátságosan figyelmeztetnie kell: „többé ne vétkezzél”.¹⁷¹

Ennek a szolgálatnak betöltéséhez a gyóntatónak feltétlenül rendelkeznie kell *különös emberi képességekkel*, ezek: okosság, diszkréció, megkülönböztető képesség, szelid határozottság és jóság. Továbbá szüksége van komoly és alapos, nem töredékes, hanem teljes és harmonikus felkészültségre a teológia különböző területein, a pedagógiában, a pszichológiában, az elbeszélgetés módszereiben. Mindenekfölött Isten szavának élő ismerete szükséges, valamint az, hogy át is tudja adni. De még szükségesebb, hogy ő maga mély és valóban lelki életet éljen. Hogy másokat a keresztény tökéletesség útjára vezessen, *először* magának a gyóntatónak kell ezen az úton járnia, és inkább cselekedettel, mint szavakkal bizonyítania, hogy ő járatos az imaéletben, az evangélium teológiai és erkölcsi erényeinek gyakorlásában, Isten akaratának engedelmes elfogadásában, az Egyház szeretetében és a tanítóhivatal követésében.

Az emberi adottságok, a keresztény erények és a

lelkipásztori képesség kívánt értékeit nem szerezhethjük meg rögtönzéssel vagy erőfeszítés nélkül. A bűnbánat szentségének szolgálatára minden papnak már a szemináriumban kell előkészülnie a dogmatika, az erkölcsstan, a lelkipásztorkodástan tanulásával; de foglalkoznia kell az emberi tudományokhoz tartozó tárgyakkal is: a dialógusok módszerével, lelkipásztori eszmecserékkel. Továbbá be kell őt vezetni a gyóntatás tapasztalataiba, és abban továbbra is támogatni kell. Állandó tanulással kell fáradoznia önmaga tökéletesítésén és korszerű továbbképzésén. Mekkora értéket nyerhet az Egyház kegyelemben és az igazi lelki élet kiáradásában, ha minden pap azzal törődnek, hogy sem hanyagságból, sem más ürüggyel el ne mulassza a hívekkel való találkozást, és mindezekén túl: sohase menjen előkészület nélkül vagy az elengedhetetlen emberi feltételek nélkül, lelki és lelkipásztori követelmények nélkül a gyóntatószékbe!

Nem mulaszthatom el, hogy ne emlékezzem meg tiszteletteljes csodálattal a gyóntatószék kivételes apostolairól: Nepomuki Szent Jánosról, Vianneyi Szent Jánosról, Cafasso Szent Józsefről és Castelnouvói Szent Lipótról, hogy csak a legismertebbeket említsem, kiket az Egyház fölvelt a szentek sorába. De ki akarom fejezni tiszteletemet az iránt a megszámlálhatatlan, sok ismeretlen gyóntató iránt, akiknek oly sok lélek köszönheti az üdvösségét. Mellettük álltak megtérésükkor, mellettük álltak a bűn és kísértés elleni harcukban, segítették lelki előrehaladásukat és megszentelődésüket. Nem vonakodom kimondani, hogy a nagy szentek is általában ezekből a gyóntatószékekből jöttek; és a szentekkel együtt az Egyház lelki öröksége és a kultúra virágzása és az Egyház virágzása is, amelyet áthattott a Szentlélek! Tisztelet övezi ezeknek a testvéreknek csapatát, kik nap nap után a bűnbánat szentsége révén a kiengesztelődés művén dolgoztak és ezután is dolgozni fognak!

A MEGBOCSÁTÁS SZENTSÉGE

30. E szolgálat értékéről szóló kinyilatkoztatásból és az apostoloknak, valamint utódaiknak adott bűnbocsátó hatalomból, melyet Krisztustól kaptak, kialakult az Egyházban *a megbocsátás jelének* tudata, melyet a bűnbánat szentsége nyújt. Annak tudata, hogy Jézus, az Úr, ő maga – mint jóságának és mindenki számára szóló emberszeretetének¹⁷² ajándékát – egy külön szentséget rendelt és bízott az Egyházra ama bűnök bocsánatára, melyet a keresztség után követtek el.

Ennek a szentségnek ünneplése és formája lassan alakult ki. A legrégebbi szakramentáriumok, általános és püspöki zsinatok aktái, a szentatyák prédikációi és az egyházdoktorok tanítása mutatják ezt. E szentség lényegéhez tartozik, hogy Jézus Krisztus akaratából mindenki részesülhet bocsánatban a *gyóntató szentségi feloldozása által*. Az Egyház mindig és minden kételkedés nélkül biztos tudatában volt ennek. Ezt később megerősítette a tridenti¹⁷³ és a II. Vatikáni zsinat: „Akik a bűnbánat szentségéhez járulnak, azok Istent sértő bűneikre Isten irgalmas bocsánatát kapják meg, egyszersmind kibékölnének az Egyházzal, amelyet megsebeztek bűnükkel, és amely közreműködik megtérésükben szeretetével, példájával és imájával.”¹⁷⁴ A bűnbánat értékéről és értelméről elmélkedve újra kell hangsúlyoznunk, *mint a hit lényeges elemét*: a mi Megváltónk, Jézus Krisztus alapította Egyházában a bűnbánat szentségét, hogy a hívek, kik keresztségük után vétkeztek, a kegyelmet visszanyerhessék, és Istennel kiengesztelődhessenek.¹⁷⁵ Az Egyháznak erre a szentségre vonatkozó hite felölel más alapvető igazságokat is, melyek nem mellőzhetők. A bűnbánat szentségi rítusa történeti fejlődése és gyakorlati alkalmazása során ezeket az igazságokat mindig megőrizte és megvilágította. Amikor a II. Vati-

káni zsinat elrendelte a szertartás reformját, az volt az óhaj, hogy ezeket az igazságokat még világosabban fejezzék ki.¹⁷⁶ Ez megtörtént az új *Ordo Paenitentiae*-ben,¹⁷⁷ melyben a hagyomány lényeges tanítása csonkítás nélkül szerepel, melyet a tridenti zsinat állított össze úgy, hogy ezek történeti összefüggésükből kibontva és tartalmi hűséggel olyan fogalmazást nyerjenek, mely a mi időnknek jobban megfelel.

NÉHÁNY ALAPVETŐ MEGFONTOLÁS

31. Az említett igazságok, melyeket a szinódus nyomtatékosan és világosan felidézett és a *Propositiók*-ban összefoglalt, a következő hittani véleményekbe summázhatók, mely összegzés ezután alkalmas arra, hogy a bűnbánatról szóló valamennyi katolikus tanítás megfelelően csoportosítható legyen:

I. Meggyőződéssel állítható: a keresztény ember számára *a bűnbánat szentsége a szabályos útja* annak, hogy a keresztség után elkövetett súlyos bűneire bocsánatot és feloldozást nyerjen. Bizonyos, hogy a Megváltó és az ő üdvözítő ténykedése nincs semmiféle szentségi jelhez kötve, mintha az üdvörténetben ezek bármikor és bárhol a szentségen kívül nem volnának hatékonyak. De a hit iskolája szerint ugyanez a Megváltó úgy akarta és úgy rendelkezett, hogy a hit egyszerű és drága szentségei legyenek a megszokott és hatékony eszközei, melyek által a megváltó erő szétszóródik és hatékonyná válik. Ezért ostobaság és merészség önkényesen mellőzni a kegyelem és az üdvösség eszközeit, melyeket az Úr határozott meg; ez a mi esetünkben: ha valaki bocsánatot akar nyerni ama szentség nélkül, melyet Krisztus pontosan a bűnök bocsánatára rendelt. A liturgiánk zsinat utáni megújítása semmiképpen sem engedi meg, hogy bárki ebben az ügy-

ben áltassa magát, vagy bármit is megváltoztasson. Az Egyház szándéka szerint ennek sokkal inkább segítenie kell rajtunk, hogy *új lendülettel* tudjunk új, belső lelkülethez jutni, hogy jobban megértsük a bűnbánat szentségének természetét; hogy eljussunk ennek a szentségnek olyan vételéhez, mely hitből és nem félelemből, de különösen bizalomból ered. Járuljunk gyakran ehhez a szentséghez, hogy az Úr irgalmas szeretete öleljen át minket!

II. A második elv *arra a személyre vonatkozik, aki a felvevője ennek a szentségnek*. Ősi hagyomány alapján ez a szentség *bírói tevékenység*. De ez az eljárás olyan bíróság előtt zajlik, melyet inkább az irgalmasság jellemez, és nem a szigorú igazságosság, így emberi bírósághoz csak „analóg” módon hasonlítható.¹⁷⁸ A bűnös itt beismeri bűneit és bűnösségét, mint a bűnnek kiszolgáltatott teremtmény; kötelezi magát, hogy ellentmond a bűnnek, küzd ellene, elfogadja a gyóntató *által kirótt büntetést*, és megkapja a feloldozást.

Ha mélyebben megfontoljuk ennek a szentségnek jellegét, az Egyház tudatában ez nem csupán bírói jellegű, hanem *gyógyító rendeltetésű* is. Ez következik abból a tényből, hogy az evangéliumokban Krisztus gyakran orvosként jelenik meg,¹⁷⁹ és az Ő megváltó tevékenységét a legősibb keresztény időktől gyógyításnak nevezték. „Gyógyítani akarok, nem vádolni” – mondotta Szent Ágoston pontosan a bűnbánati lelkipásztori feladatról.¹⁸⁰ És hála a gyónás gyógyító hatásának, a büntől sebzett nem esik kétségbe.¹⁸¹ Ezért ennek *a szentségnek szertartása* a gyógyító jelleget emeli ki,¹⁸² melyre a mai ember különösen fogékony. Az Egyház a bűnben nem csupán eltévelyedést lát, hanem emberi gyöngeséget és esendőséget.

Ha ezt a szentséget mint az irgalom ítélőszékét nézzük, vagy a lelki gyógyítás helyének tekintjük, mindkettő megköveteli a bűnös belső életének is-

meretét, hogy meg lehessen őt ítélni, fel lehessen oldozni, eligazítani és gyógyítani. Ezért követeljük meg a bűnöstől az őszinte és teljes bűnbevallást. Ez nem csupán aszketikus okokból történik (alázatosság gyakorlása, önmagunk elítélése), hanem ez a szentség lényegéhez tartozik.

III. A harmadik bizonyosság, amelyre rá akarok mutatni, azokra a *tényekre és cselekedetekre* vonatkozik, melyeket a bűnbocsátás és ennek szentségi jelei megkívánnak. Ezek egy része a gyónó *tevékenységéhez* tartozik. Ezek, bár különböző jelentőségűek, de részben elengedhetetlenek az érvényességhez, a teljességhez és az eredményességhez.

Egyik elengedhetetlen követelmény mindenekelőtt, hogy a *gyónó lelkiismerete* helyesen képzett és világos legyen. Senki sem juthat igazi bűnbánathoz, ha nem tudja belátni, hogy a bűn ellentmond az erkölcsi normáknak, melyek az ő legbensőbb lényegében gyökereznek;¹⁸³ ha nem ismeri el, hogy ő személyesen és felelősen ilyen ellentétbe került; amíg „ez bűn” helyett azt nem mondja: „én vétkem”; amíg el nem ismeri, hogy a bűn az ő lelkiismeretében okozott törést, mely egész létét megrendíti, és őt Istentől és felebarátaitól elválasztja. Az a szentségi jel, mely ilyen világos lelkiismerethez vezet, hagyományosan mint *lelkiismeret-vizsgálat* szerepel. Ez semmiképpen sem egy aggódó pszichológiai önmegfigyelés, hanem figyelmes és nyugodt szembesítés a belső erkölcsi törvénnyel, az evangélium normáival, ahogyan azokat az Egyház élénk adja; igen, magával Krisztussal, aki életünk tanítója és eszményképe, és a mennyei Atyával, aki minket tökéletességre és üdvösségre hívott.¹⁸⁴

A gyónó számára lényeges a *bánat*, mellyel világosan és határozottan elveti magától az elkövetett bűnt. Ez együtt jár azzal a feltétellel, hogy azt többé nem követi el.¹⁸⁵ Isten iránti szeretetből, mely a bánat révén újjáéled. Az így értelmezett bánat a kez-

dete és középpontja a megtérésnek. Az evangéliumi *metanoiának*, mely az embert Istenhez *visszavezeti*, mint a tékozló fiút az atyjához, és amelynek a bűnbánat szentségében megvan a látható jele, amelyet a kevésbé tökéletes bánat is kiteljesít. „A szívnek ettől a tökéletes bánatától függ a valódi bűnbocsánat.”¹⁸⁶

Miközben rámutattam mindarra, amit az Egyház az Isten szava szerint a *bánatról* tanít, úgy vélem, ki kell emelnem ennek a tanításnak egy mozzanatát, hogy jobban megértsük és szem előtt tarthassuk. Nem ritkán a *megtérést és a bánatot* csak olyan szempontból nézzük, ami kétségtelen követelmény, hogy az önmehtagadást követeli: azaz kétségkívül megkívánja az életmód megváltoztatását. De jó arra is gondolnunk, és ki kell emelnünk, hogy a *bánat és a megtérés* az Isten szentségéhez való közeledést jelenti, belső, igaz voltunk visszanyerését, melyet a bűn lerombolt. A legmélyünket érintő szabadulás önmagunktól, és ezért az elveszett öröm visszaszerzése, a megváltottság örömének visszaszerzése,¹⁸⁷ melyet korunk legtöbb embere már nem is tud kellőképpen értékelni.

Így érthető, hogy az Egyház a kereszténység kezdete óta, amikor még Krisztussal és az apostolokkal szoros kapcsolatban volt, a bűnbánat szentségi jegyei közé sorozta a *bűnök bevallását*. Ez oly jelentős volt, hogy a bűnbánat szentségét évszázadok óta és most is rendszerint csak *gyónásnak* nevezik. A személyes bűnök bevallása mindenekelőtt azért szükséges, mert a szentség kiszolgáltatójának, *amennyiben bíró*, meg kell ítélnie a bűnök súlyosságát, és a bánat őszinteségét, és *mint orvosnak* ismernie kell a beteg állapotát, hogy kezelni és gyógyítani tudja. De a személyes bevallásnak *mint jelnek* is van értelme: ez a bűnösnek és a közvetítő Egyháznak találkozása a gyóntató személyében, jele bűnössége elismerésének Isten előtt és az Egyház előtt,

és annak is jele, hogy Isten színe előtt világosan látja önmagát. A bűnbevallás nem szorítható le egy pszichológiai önszabadításra akkor sem, ha megfelel ama hivatalos és természetes igénynek, hogy az ember feltárja önmagát valaki előtt, ami az emberi szív igénye is. Ez liturgikus cselekmény. Drámaiságában ünnepélyes, alázatos és megfontolt jelentőségében. A tékozló fiú gesztusa, ki visszatért az atyához, aki őt békecsókkal fogadja, a hűség és erősség gesztusa, egy gesztus, melyben az ember a bűnön túl a megbocsátó irgalomra bízta magát.¹⁸⁸ Így érthető, hogy a *bűnbevallásnak* mindig egyéni-nek kell lennie, és nem történhet közösségre, hiszen a bűn maga is legmélyebben személyes történet. Ugyanakkor a bűnbevallás kiszakítja bizonyos értelemben a szív titkát, és ezzel kiemeli egyéni területéről, közösségi jellegét feltárja, mert a gyónató személyében az egyházi közösség, melyet a bűn megsértett, a megtérő bűnöst a feloldozás révén visszafogadja közösségébe. Egy másik lényeges eleme a bűnbánat szentségének, a gyónatóra vonatkozik, amennyiben az bíró és orvos, Isten képviselője, aki azt, aki visszatér, felkarolja, és megbocsát neki: és ez a *feloldozás*. A szavak, amelyekben ezt megadja, a gesztusok, melyek ezt kísérik, régen és ma is: az új *Ordo Paenitentiae* szerint egyszerűek és súlyos jelentőségűek. A szentségi forma: „Én téged feloldozlak...”, valamint a kereszttetés jele igazolja, hogy a bűnbánó és megtérő bűnös *ebben a pillanatban* találkozik Isten hatalmával és irgalmával. Ez az a pillanat, amikor a gyónó számára válaszként megjelenik a Szentháromság, hogy bűnét eltörölje, és ártatlanságát visszaadja, részesül Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának erejében, mert „az irgalom erősebb a bűnnél és a megbántásnál”, amint azt a *Dives in misericordia* kezdetű enciklikámban kifejtettem. A bűn elsősorban Istent sérti – „tibi soli peccavi” –, és csak Isten

tud megbocsátani. Ezért a papnak, a megbocsátás szolgájának, feloldozása, jóllehet maga is bűnös, hatékony jele az Isten beavatkozásának minden feloldozáskor, nemkülönben a lelki halálból való feltámadásnak, mely annyszor történik, ahányszor kiszolgáltatják a bűnbánat szentségét. Csak a hit biztosít minket arról, hogy *abban a pillanatban* minden bűnt eltöröl, és megbocsát Údvözítőnk titokzatos műve.

Az *elégtétel* a bűnbánat szentségének záró eleme, ez tetézi be. Némely országban azt, amit a gyónónak a bocsánat és feloldozás után tennie kell, *penitenciának* nevezik. Mi a jelentősége ennek az *elégtételnek* vagy *penitenciának*, mit eredményez ez? Bizonyos, hogy nem a feloldozás és a megbocsátás ára, semmiféle emberi érték nem fejezheti ki Krisztus kiontott vérének gyümölcsét. Az elégtétel eredménye mely egyszerű és csekélyke, de ki kell fejeznie azt, amit jelent – jelzi néhány dolog mérhetetlen értékét: jele annak a mérhetetlen *elkötelezettségnek*, amelyre a keresztény ember a szentségben vállalkozott, azaz jele egy új élet kezdésének. (Ezért az elégtétel nem szorítkozhat egyes imaformulákra, hanem ki kell terjednie az Isten tiszteletére, a felebaráti szeretetre, az irgalmasság cselekedeteire és a jóvátételre is.) Azt a gondolatot fejezi ki, hogy a bűnös, aki bocsánatot nyert, képes arra, hogy az ő testi-lelki önmegtagadásával, melyeket ő maga ró ki magára, egyesül Krisztus szenvedésével, mely neki a bocsánatot megszerezte. Az elégtételnek emlékeztetnie kell arra, hogy a gyónóban a feloldozás után még ott marad a bűnnek a nyoma, ott vannak a bűn okozta sebek, a szeretet tökéletlensége, a lelki képességek gyöngülése. Ezekben megmarad a bűn csirája, amely ellen mindig küzdeni kell. Ez az értelme az igénytelen, de komoly elégtételnek.¹⁸⁹

IV. A bűnbánat szentségével kapcsolatban még

röviden néhány más, fontos, meggyőző dologra kell rámutatnunk.

Mindenekelőtt meg kell értenünk, hogy nincs más, mely bensőségesebb és személyesebb lehet, mint ez a szentség, mert ebben a bűnös egyedül áll Isten előtt az ő bűnével, bánatával, bizalmával. Senki sem helyettesítheti bánatában, és senki sem kérhet bocsánatot helyette. A bűnös az ő bűnével teljesen egyedül marad és magányosan. Ez látható drámai módon Káinnál, kinek a bűn „az ajtaja előtt állt”, ahogyan a Teremtés oly kifejezően mondja és jelen van abban a bélyegben is, melyet homlokára kapott.¹⁹⁰ De ez látható Dávid esetében is, kit Náthán próféta dorgál;¹⁹¹ vagy a tékozló fiú történetében, ki, mikor rádöbben helyzetére, melybe az atyjával való szakítás révén jutott, lélekben elhatározta, hogy visszatér hozzá:¹⁹² mindez kizárólag egy ember és az Isten dolga. De nem tagadható a szentség közösségi jellege sem – hiszen az egész Egyház – a küzdő, a szenvedő, a győzedelmes – egyaránt segítségére siet a bűnbánónak, és ismét visszafogadja őt keblébe, annál inkább, mert az ő bűne az egész Egyházat sértette és sebezte. A pap, mint a bűnbánat szentségének kiszolgáltatója, hivatalánál fogva tanúja és képviselője ennek az egyházi közösségnek. Ez a két nézőpont kiegészíti egymást: természeténél fogva egyedi, jellegét tekintve közösségi. A bűnbánat szentségének ez a fejlődő és megújított szemlélete jut kifejezésre az *Ordo Paenitentiae*-ben, melyet VI. Pál adott ki. Ebben megkísérli a szentség kiszolgáltatásának fontosságát és ünnepélyességét kiemelni.

V. Továbbá hangsúlyozni kell, hogy a megbocsátás legdrágább gyümölcse az Istennel való kiengesztelődésben rejlik, ez kiteljesedik a tékozló és visszatérő fiú szívének titkában és minden egyes gyónóban. Menten hozzá kell tennünk, hogy ez a kiengesztelődés Istennel, maga után vonja a kiengeszte-

lódés egyéb formáit is, amelyek még más sebeket is gyógyítanak. A gyónó, ki bocsánatot nyert, kiengesztelődik legmélyebb énjében önmagával, miáltal visszanyeri belső igaz voltát; kiengesztelődik testvéreivel, akiket ő megbántott és megsértett; kiengesztelődik az Egyházzal és az egész teremtettt világgal. Ennek megéléséből fakad a gyónóban a szeretés végén az Isten iránti hála a kapott irgalmas-ságért, melyhez az Egyház is hozzásegítette.

Minden gyóntatószék kiemelt és áldott hely, ahonnan a szakadások felszámolása után egy kiengesztelődött ember, egy kiengesztelődött világ születik!

VI. Szívemen fekszik *még egy mondanivalóm*. Ez reánk, papokra vonatkozik, kik nem csupán kiszolgáltatói vagyunk a bűnbánat szentségének, hanem annak áldásaiból mi is részesülhetünk és kell is részesülnünk. A papok lelki és lelkipásztori élete, de a laikusoké és a szerzeteseké is, attól függ, hogy milyen gyakran és milyen tudatosan járulnak a bűnbánat szentségéhez.¹⁹³ Az eucharisztia és a többi szentségek szolgálata, a lelkipásztori buzgóság, a hívekkel való törődés, a testvérekkel való közösség, a püspökkel való együttműködés, az imaélet, sőt egész papi mivoltunk súlyos kárt szenved, ha akár hanyagságból, akár más okból elmulasztjuk a rendszeres, valódi hittel és összeszedetten végzett szentgyónásunkat. Ha egy pap már nem járul a bűnbánat szentségéhez, vagy azt nem helyesen végzi, akkor ez hamar megmutatkozik az *ő papi életében és munkájában*, és a közösség, amelynek pásztora, az is észreveszi.

Hozzáfűzöm még, hogy a pap csak úgy lehet jó és eredményes szolgálója a bűnbánat szentségének, ha ő maga is merít a kegyelemnek és szentségnek ebből a forrásából. Személyes tapasztalatunk alapján is állíthatjuk, mint papok, hogy gyóntatói szolgálatunkat annál áldásosabban tudjuk végezni, mi-

nél inkább törekszünk szentgyónásunkat rendszeresen és jól felkészülve elvégezni. A mi ilyen irányú tevékenységünk sokat fog veszíteni hatékonyságából, ha bármely okból lemondunk arról, hogy mi is jó gyónók legyünk. Ez hozzátartozik ennek a nagy szentségnek *belső logikájához*. Ez a szentség meghív minket, Krisztus papjait, hogy megújult figyelemmel törődjünk saját személyes gyónásunkkal.

A személyes tapasztalat kell hogy ösztönözzön minket, hogy a bűnbánat szentségének szolgálatát, melyre papságunk által, lelkipásztori hivatásunk által testvéreinknek el vagyunk kötelezve, *mindig* gondosan és hűségesen, türelemmel és buzgósággal lássuk el. Ezért fordulok ezzel az apostoli buzdítással a világ minden papjához, különösen püspök testvéreimhez és minden plébánoshoz, azzal a sürgető kéréssel, hogy minden erővel fáradozzanak a szentség gyakori vételén, minden megfelelő eszközzel keressenek új utakat, hogy a mi testvéreinket minél nagyobb számban elvezessük „ehhez a kegyelemhez, mely adatott nekünk” és az egész világnak a bűnbánatban és kiengesztelődésben Istennel Krisztusban.

A BŰNBÁNAT SZENTSÉGÉNEK FORMÁJA

32. A II. vatikáni zsinat rendelkezése szerint az *Ordo Paenitentiae* három szertartást tartalmaz, melyek megtartva a lényeges elemeket, megengedik, hogy a bűnbánat szentségének szertartását bizonyos lelkipásztori megfontolások szerint használjuk.

Az első forma – az *egyedül személyes bűnbánata és kiengesztelődése* – az egyedüli általános forma, ennek nem szabad a gyakorlatból sem kiesnie, sem torzulnia. A második forma – a *kiengesztelődés kö-*

zös ünneplése, de a bűnbevallás és feloldozás egyéni – ez a bűnbánat szentségéhez közös előkészületet rendel. Így ennek közösségi vonásait emeli ki, de teljességét az első forma szerint kapja, mindenkinek egyénileg kell meggyónnia és egyénileg, személyre szólóan kapja a feloldozást is. Így az első szertartási formával egyenértékű. A harmadik forma: a kiengesztelődés közös ünneplése, általános bűnbevallással és általános feloldozással. Ez kivételes jellegű, és ezért nem szabad választás tárgya, hanem erre szorítkozó rendelkezések kötik.

Az első forma lehetővé teszi, hogy az egyéni, személyes és lényeges szempontok a legjobban érvényesüljenek a megtérés útján. A gyónó és gyóntató közötti beszélgetés, valamint a többi lehetőség (olvasás a Szentírásból, az elégtétel megbeszélése stb.) olyan eszközök, amelyekkel a szentségi szertartást jobban alakíthatjuk a gyónók helyzetére és személyére. Ezeknek jelentőségét akkor látjuk igazán, ha meggondoljuk a különböző indítékokat, melyek az embert a bűnbánat szentségéhez vezetik: a személyi kiengesztelődés igénye, Isten barátságának visszaszerzése, hogy a bűn miatt elvesztett kegyelmet visszaszerezessük; fellép az egyéni lelki út megismerésének igénye, hivatásunk jobb felismerése; gyakran adódik annak vágya és igénye, hogy valaki szabadulni tudjon lelki válságából, hitbeli nehézségeitől. Végül lehetségessé teszi ez az első forma, személyes jellege miatt, hogy a bűnbánat szentségét összekössük valamivel, mely tőle különbözik, de valójában jól egyesíthető: gondolok itt a *lelki vezetésre*. Mindebből kitűnik, hogy az első forma világos lehetőséget ad a személyes elhatározásra és iparkodásra.

A második forma közösségi természeténél fogva és végrehajtásának módjában igen nagy távlatokat nyit meg. Isten szava, ha közösségben hallgatjuk, szemben az egyéni szentírásolvasással, különös hatással bír, és jobban hangsúlyozza a megtérés és ki-

engesztelődés egyházi jellegét. Ez a forma nagyon ajánlatos az egyházi év bizonyos szakaszaiban, és lelkipásztori szempontból is nagy a jelentősége. Elegendő figyelmeztetni, hogy ennél a formánál szükséges kellő számú gyóntató biztosítása.

Magától értetődik, hogy annak eldöntése, melyik formát válasszuk a kettő közül, nem lehet szeszélyes vagy egyénieskedő elhatározás eredménye, hanem vezessen minket a bűnbánati rend iránti engedelmesség és a hívek valódi lelki java.

Arra is gondolnunk kell, hogy a kiegyensúlyozott és jól tájékozott lelkipásztori munkához szükséges arra ügyelni, és a híveket arra nevelni, hogy bocsánatos bűnnel is járuljanak a bűnbánat szentségéhez, amint azt évszázadok tanítása és gyakorlata ránk hagyományozta.

Jóllehet, az Egyház tudja és tanítja, hogy a bocsánatos bűnök más módon is eltörölhetők – gondoljunk a bűnbánati cselekményekre, a felebaráti szeretet műveire, az imádságra –, de azt is tudja, hogy milyen különleges gazdag ez a szentség még ilyen bűnök esetén is. A gyakori gyónás – melyre a hívek bizonyos csoportjai kötelezve is vannak – erősíti a tudatot, hogy a kicsiny bűnök is sértik Istent és az Egyházat, Krisztus testét megsebzik. De ennek végzése alkalmat és indítást ad, hogy „Krisztushoz hasonlóvá váljunk, és gondosabban kövessük a Lélek indításait”.¹⁹⁴ Mindenekelőtt ki kell emelnünk, hogy a kegyelem, mely ennek a szentségnek sajátja, nagy gyógyító erővel bír, és segít a bűn gyökerét kitépni.

Legyen gondos az előkészület: Isten szavának hangsúlyozásával,¹⁹⁵ melyet felolvasunk, emlékezetbe idézünk, kifejtünk a híveknek és a hívekkel, amikor csak alkalom adódik rá! Mindez segíti az éltető szentség használatát. Együttal megakadályozzuk, nehogy üres formalizmussá legyen vagy csupán megszokássá váljék. Sokkal jobban segítünk

a gyónót, hogy felfedezze: benne üdvtörténeti dolog teljesül, mely neki új életerőt és a szív igaz békéjét hozza. Ez a gondosság – többek között – eredményezi, hogy az egyes egyházakban *meghatározott időben közösen készülnek a bűnbánat szentségére*, és felnőtteket, de különösen a gyerekeket és az ifjúságot arra nevelik, hogy ők is rendesen ehhez tartsák magukat – kivéve a szükség esetét, amikor is a pap szívesen áll bárki rendelkezésére, aki ezt kéri.

A BŰNBÁNAT SZENTSÉGE ÁLTALÁNOS FELOLDOZÁSSAL

33. Az új liturgikus ordóban és az új *Codex Juris Canonician*¹⁹⁶ megtalálhatók pontosan azok a feltételek, melyek mellett „a kiengesztelődés közösségi ünneplése általános bűnbevallással és általános feloldozással” szabályszerűen megtartható. Az itt megjelent normák és parancsok ebben a kérdésben érett és kiegyensúlyozott megfontolások gyümölcsei, elfogadandók és a gyakorlatba bevezetendők. Minden önkényes magyarázatot el kell kerülni.

Hasznos végiggondolni azokat az indokokat, melyek a bűnbocsánat két első formáját előírják vagy a harmadikét megengedik. Alapvető az Úr akarata iránti *engedelmesség*. Egy további az egyházi törvényeknek való *engedelmesség*. *Zárójelentésében* a püspöki szinódus megerősítette az Egyház változatlan tanítását, mely a legrégebb hagyományokon nyugszik úgymint a törvény, mely megerősítette az ősi bűnbánati gyakorlatot: a személyes és teljes beismerése a bűnöknek egyéni feloldozással. Ez az *egyedüli rendes útja* annak, hogy az a hívő, aki súlyos bűnt követett el, Istennel és az Egyházzal kiengesztelődjék. Az Egyház tanításának ebből a meg-

erősítéséből egyértelműen következik, hogy *minden súlyos bűn* a meghatározó körülményeivel együtt, *csak személyes gyónásban* engesztelheti ki a bűnöst Istennel és az Egyházsal.

Van még pasztorális meggondolás is. Ha igaz is, hogy az Egyház fegyelme szerinti követelmények között a harmadik formula szerint is kiszolgáltatható a bűnbánat szentsége, nem szabad elfelejtenünk, hogy *ez nem lehet normális formula*. Amint a szinódus újólág is hangsúlyozta: csak „súlyos szükségben” alkalmazható, de azzal a kötelezettséggel, hogy a súlyos bűnöket meg kell gyónni egy további általános feloldozás előtt. Egyedül a püspöknek van joga, hogy eldöntse egyházmegyéje területén, vajon az egyházjogban megkövetelt feltételek fennállnak-e a harmadik formula használatára. Az ő számára ez az ítélet súlyos lelkiismereti döntést jelent. Meg kell vizsgálnia: az Egyház törvényeivel és gyakorlatával összhangban van-e. Ugyanúgy tekintettel kell lennie azokra a kritériumokra és irányelvekre, melyekben az Egyház tanítása és pasztorális megfontolásai alapján és a püspöki konferencia más tagjaival is megegyeztek. Hasonlóan valódi lelkipásztori gond marad azoknak a feltételeknek megteremtése és értük a felelősség vállalása, hogy ez a harmadik formula meg tudja-e teremni a tőle remélt lelki gyümölcsöket. A harmadik formula rendkívüli ünneplése sohasem vonhatja maga után a rendes formulák hanyatlását vagy feladását. Éppen úgy nem vezethet ez a forma egy alternatívához a másik kettőhöz viszonyítva. Nincs joguk a papoknak és híveknek, hogy kiválasszák a formák közül a nekik legmegfelelőbbet. A lelkipásztor kötelessége, hogy megkönnyítse a hívek számára a teljes és személyes bűnbevallás gyakorlatát, amire ezek nemcsak kötelezettek, hanem erre sérthetetlen és el nem vehető joguk van, nem is szólva, hogy ez a lélek szükséglete. A bűnbocsánat harmadik formájánál a

hívek kötelesek minden előírást betartani, melyek ennek használatát szabályozzák, főként azt a szabályt, hogy egy második általános feloldozás előtt, amilyen hamar csak lehetséges, szabályos, teljes és személyes gyónásban szabaduljanak meg súlyos bűneiktől. Erre a rendelkezésre és annak kötelező megtartására a híveket a feloldozás előtt figyelmeztetni kell, és erről megfelelő oktatást kell adnia a papnak. Az Egyház tanítására és törvényére ezért akarok nyomatékosan rámutatni, hogy fölébresszem mindazoknak a hivatalos felelősségét, akik a szent dolgok használatában irányítanak – mint a szentségekben is –, hogy ezek nem a mi tulajdonaink és az emberek lelkiismeretének, joga van arra, hogy ne maradjanak tudatlanságban vagy tévedésben. Ismétlem: mindkettő szent dolog. A szentségek is, és az ember lelkiismerete is. És megkövetelik tőlünk, hogy őket igazságban szolgáljuk. Ez az Egyház törvényének alapja.

NÉHÁNY NEHÉZ ESET

34. Úgy vélem, kötelességem itt kitérni egy pasztorális esetre, mert a szinódus, amennyire ez lehetséges volt számára, foglalkozott vele és ez *zárójelentésében* is szerepel. Egy, manapság nem ritkaságszámba menő szituációra gondolok, melyben keresztény emberek élnek, kik gyakorlatilag szeretnének szentségekhez járulni, de akik személyes helyzetük miatt el vannak tiltva, mert szembekerültek olyan kötöttségekkel, melyeket Isten és az Egyház előtt szabadon választottak. Ezek a helyzetek rendkívül nehezek és megoldhatatlanok.

A szinódus folyamán sok felszólaló kifejezésre juttatta az atyák véleményét: két alapelv érvényes együttesen, egymással ellentétben. Az első: az együttérzés és az irgalmasság. Ennek szellemében

az Egyház a történelemben Krisztus munkáját folytatja. Nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen.¹⁹⁷ Nem töri ketté a megroppant nádat, és nem oltja el a füstölgő mécsest,¹⁹⁸ hanem azt akarja, hogy a bűnös térjen meg Istenéhez, és engesztelődjék ki vele. A másik alapelv: az igazság és az összhang, melynek alapján az Egyház a jót nem mondhatja rossznak és a rosszat jónak. Az Egyház mindkét alapelvet szem előtt tartva azoknak a fiainak és leányainak, kik ilyen helyzetben vannak, csak annyit mondhat, hogy próbáljanak más úton közeledni az irgalmas Istenhez, és nem a bűnbánat szentségének és az oltáriszentségnek útján, míg a megkívánt követelményeknek eleget tenni nem tudnak.

Ez a probléma nekem mint lelkipásztornak nagyon a szívemre nehezedik. Kötelességemnek érzem, hogy a *Familiaris Consortio* kezdetű apostoli buzdításomban néhány világos szót szóljak az elváltak új házasságára,¹⁹⁹ vagy általában a szabálytalan együttélésre vonatkozóan.

Együttal különleges kötelességemnek éreztem a színódussal együtt, hogy felhívjam az egyházi közösségeket, mindenekelőtt a püspököket, hogy minden tőlük telhetőt tegyenek meg azokért a papokért, akik a szentelésben vállalt súlyos kötelezettségüket megszegve nem törvényes keretek között vannak. Ezek közül senki sem érezheti magát az Egyházból kirekesztve. Mindazok, akik jelenleg nem teljesítik a bűnbánat szentségéhez szükséges feltételeket, az Egyház részéről az anyai szeretet jelét láthatják: a vallásosság más formáit gyakorolhatják, az Úrral való közösséget, részt vehetnek a szentmisén, felhasználhatják a hitet, a reményt és a szeretetet, így készítsék elő a teljes kiengesztelődés útját arra az órára, melyet csak az Isteni Gondviselés ismer.

BEFEJEZŐ KÍVÁNSÁG

35. Amikor befejezem ezt az írásomat, szinte visszhangzik bennem Róma első püspökének az a buzdítása, melyet nehéz helyzetben „a szórványokban zarándokló választottaknak... az Atya előrelátása szerint” mondott. Szeretném számotokra most elismételni: „...legyetek mindnyájan egyetértők, testvériesek, irgalmasak, alázatosak!”²⁰⁰ Az apostol óva int: „legyetek mindnyájan egyetértők”; és egyúttal rámutat azokra a bűnökre, melyek az egyetértést és a békét sértik, és amelyeket kerülni kell: „Ne fizessetek a rosszért rosszal, se a szidalomért szidalommal! Mondjatok inkább áldást, mert arra kaptatok meghívást, hogy az áldás legyen örökségetek.” Majd a bátorítás és a remény szavával zárja: „Ki árthat nektek, ha buzgók vagytok a jóban?”²⁰¹

A történelemnek nem kevésbé kritikus órájában szeretném ezt az apostoli buzdítást összekapcsolni az Apostolfejedelem intelmével. Ő volt az, ki elsőként foglalta el ezt a római széket mint Krisztus tanúja és az Egyház pásztora. Ő „járt elől a szeretetben” az egész világon. Én is szeretném: a püspökökkel mint apostolutódokkal közösségben, akik közül sokan a szinódus keretében a kiengesztelődés tárgyában oly sokat fáradoztak és támogattak engem, a galileai halász szellemében megmondani nektek azt, amit ő mondott a mi testvéreinknek, kik időben oly távol, de szívünkhöz oly közel vannak, hogy: „Legyetek mindnyájan egyetértők... ne fizessetek a rosszért rosszal... legyetek buzgók a

jóban.”²⁰² És hozzáfűzi: „Jobb, ha a jöttetekért szenvedtek, mint gonoszságaitokért.”²⁰³

Szent Péternek ez az útmutatása mélyen át van itatva azokkal a szavakkal, melyeket ő maga hallott Jézustól, és tartalmazza az „örömhír” mondanivalóját: a kölcsönös szeretet új parancsát, a vágyat és törekvést az egységre, az irgalmasság és a türelem dicséretét, különösen az igazságért való üldöztetésben; a rossznak jóval való viszonzását; a sértések megbocsátását és az ellenség szeretetét. Ezekben a szavakban található az eredeti és mindent felülmúló összefoglalása az egész keresztény erkölcstannak; a Jézus Krisztusban kötött új szövetség lelkiisége.

Az irgalomban gazdag Istennek, az Atyának, Isten Fiának, aki emberré lett és minket megváltott és kiengesztelt, és a Szentléleknek, minden egység és béke forrásának ajánlom – mint atya és pásztor – ezt a bűnbánatra és kiengesztelődésre felszólító buzdításomat. Adj meg a legszentebb és imádandó Szentháromság, hogy az Egyházban és a világban ez a kicsiny mag kicsírázzék, melyet most ebben az órában oly sok ember szívének termékeny talajára bízok.

Ha ebből nem sok idő múltán gazdag gyümölcs teremne, mindannyiótokat meghívlak, hogy velem együtt Jézus szívéhez forduljunk, mely jele és kifejezője az isteni irgalomnak, „vétkünkért engesztelő áldozat”, a mi „békességünk és engesztelődésünk”,²⁰⁴ hogy onnét nyerjük a benső lendületet, hogy elvessük a bűnt és Istenhez forduljunk, ott tapasztaljuk meg az isteni jóságot, mely válasz az ember bűnbánatára.

Ugyanúgy meghívlak benneteket, hogy együtt járuljunk Máriának, Jézus anyjának szeplőtelen szívéhez, melyben „létrejött Istennek kiengesztelődése az emberekkel... melyben beteljesedett a kiengesztelődés, amikor ő Istentől a kegyelem teljességét

kapta Krisztus megváltó áldozatának erejéből”.²⁰⁵ Hála az ő isteni anyaságának, valóban Isten szövetségese lett a kiengesztelődésben.²⁰⁶ Ennek az anyának „Fiat”-ja jelentette az idők teljességét, melyben Krisztus véghez vitte az Isten és ember közti kiengesztelődést. Az ő szeplőtelen szívének – melynek ismételten felajánlottam az egész bűntől terhelt emberiséget, melyet feszültségek és konfliktusok szaggatnak – ajánlom ma különös módon az én kívánságomat: bár fel tudná fedezni az egész emberiség az ő közbenjárására a bűnbánat útját, és rá tudna erre lépni, mert egyedül ez vezethet a teljes kiengesztelődéshez.

Nektek mindannyiőtoknak, akik az egyházi egység, engedelmesség és hit szellemében²⁰⁷ elfogadjátok az ebben a dokumentumban foglaltakat, és azon fáradoztok, hogy a lelkipásztorkodás élő gyakorlatába átmenjenek, szívem mélyéből adom különleges apostoli áldásomat.

Kelt Rómában Szent Péternél december 2-án, 1984 advent első vasárnapján, pápaságom hetedik évében.

II. János Pál pápa

JEGYZETEK

1. Mk 1, 15.
2. Vö. II. János Pál: Beszéd a latin-amerikai püspökök 3. teljes ülésének megnyitóján. III. 1-7; AAS 71, 1979, 198-201.
3. „Egy kettészakadt világ” kifejezés megtalálható sok mai író művében, keresztény és nem kereszténynél, ezzel akarják érzékeltetni, hogy a jelen történelmi korszakban milyen helyzetben gyötrődnek az emberek.
4. Vö. II. vat. zsin. Lelkipásztori konstitúció az Egyház és a mai világ viszonyáról – *Gaudium et spes* 43-44; Határozat a papi szolgálatról – *Presbyterorum Ordinis*, 12; VI. Pál pápa enciklikája *Ecclesiam suam*: AAS 56 (1964) 609-659.
5. Az Egyház testében előforduló szakadásokról, ezek kezdetekor ír Szent Pál lángoló szavakkal az első korinthusi levélben (I. Kor. 1, 10-16.). Ugyanezekhez keresztényekhez néhány év múlva, Római Szent Kelemen szózatot intézett, hogy a szakadást felszámolja: *Epistula ad Corinthios*, III-VI; L VII: *Patres Apostolici*, Funk, I. 103-109; 171-173. Közismert, hogy a legősibb atyák Krisztus köntösét, melyet a katonák nem szabdaltak fel, az Egyház egységének képévé tették: Szt. Cyprianus, *De Ecclesiae catholicae unitate*, 7: CCL 3/1, 254; Szt. Ágoston, *In Iohannis Evangelium tractatus*, 118, 4: CCL 36, 656; Szt. Beda Venerabilis, *In Marci Evangelium expositio*, IV. 15: CCL 120, 630; *In Lucie Evangelium expositio*, VI, 23: CCL 120, 403; *In S. Joannis Evangelium expositio*, 19: PL 92, 911.
6. A *Pacem in terris* enciklika, mely XXIII. János lelki végrendelete volt (lásd AAS 55 [1963] 257-304) gyakran szerepel mint „szociális dokumentum”, máskor mint „politikai üzenet”, és az is, ha ezeket a fogalmakat egész terjedelmükben nézzük. Ez a pápai tanítás – megjelenése után több mint húsz évvel, úgy tűnik – valójában nemcsak a nemzetek és népek együttélésének stratégiája, hanem hangsúlyozottan a legfőbb értékeket idézi, melyek nélkül a béke a földön csak ábránd marad. Eme értékek

egyike az emberek közötti kiengesztelődés; olyan téma, melyre XXIII. János sokszor utalt. Ami VI. Pált illeti, elegendő emlékeztetni az 1975. évi szentév ünneplésére szóló felhívását az egész Egyházhoz és mindenkihez e világban. A „megújulás és a kiengesztelődés” legyen ennek a fontos jubileumi évnek középponti gondolata. Nem szabad erről megfeledkezniök a katechetikai intézeteknek sem, melyeknek feladatuk a jubileumi év elmélyítése.

7. „Ez különösen nehéz idő: most minden kereszténytől megköveteli a hivatása, hogy Istennel, az Atyával minél mélyebben engesztelődjek ki Jézus Krisztusban” – így írtam abban a bullában, amelyben a rendkívüli jubileumi szentévet meghirdettem – „csak akkor érik el egészen és igazán céljukat, ha új lendülettel mindenki a kiengesztelődés szolgálatába áll, nemcsak Krisztus tanítványai között, hanem minden ember között”. Bulla: *Aperite portas Redemptio*, 3: AAS 75 (1983) 93.
8. A szinódus témája pontosabban: kiengesztelődés és bűnbánat az Egyház küldetésében.
9. Mt 4, 17; Mk 1, 15.
10. Lk 3, 8.
11. Mt 16, 24–26; Mk 8, 34–36; Lk 9, 23–25.
12. Ef 4, 23 köv.
13. 1. Kor. 3, 1–20.
14. Kol 3, 1 köv.
15. „Krisztus nevében kérünk: engesztelődjete ki az Istennel!” 2. Kor. 5, 20.
16. „Ezen felül dicsekszünk is az Istenben Urunk, Jézus Krisztus által, aki megszerezte nekünk a kiengesztelődést: Róm 5, 11; Kol 1, 20.
17. A II. Vatikáni zsinat hangsúlyozta: „Azok a sarkalatos egyensúlyhibák, amelyekkel a modern világ küszködik, tulajdonképpen azzal az alapvetőbb egyensúlyhiánnyal függnek össze, amely az ember szívében gyökerezik. Sok ellentétpár ugyanis magában az emberben küzd egymással. Az ember, mint teremtmény újra meg újra megtagadja a maga korlátait, vágyaiban azonban korlátatlannak és egy magasabbrendű életre elhivatottnak érzi magát. Sokféle érték vonzza egyszerre, és mindig választani kénytelen közöttük, nem egyről pedig egészen le kell mondani. Ráadásul, mert esendő és bűnös, gyakran cselekszi azt, amit nem akarna tenni, amit pedig szeretne, nem teszi meg. Az ember így benső meghasonlásban van önmagával, ez pedig a társadalomban is számtalan súlyos ellentét forrása.” *Gaudium et spes*, 10.

18. Kol 1, 19 köv.
19. Vö. II. János Pál Enciklikája „Dives in misericordia IV. 5-6: AAS 72 (1980) 1193-1199.
20. Vö. Lk 15, 11-32.
21. Jónás könyve az ószövetségben egyedülálló módon elővételezi és leírja a parabolának ezt a részét. Jónás bűne az volt, hogy erős visszatetszést szült benne és haragra gerjedt, mert Isten kegyelmes és irgalmas, telve türelemmel és jósággal és megenyhült; fájt neki, hogy a ricinus-bokor, mely éjjel kihajtott és éjjelre elenyészett, és nem értette meg, hogy az Úrnak fáj Ninive. (Lásd Jón. 4.) (Ez a német verzió magyarázata.)
22. Róm 5, 10; lásd Kol 1, 20-22.
23. 2 Kor 5, 18-20.
24. Jn 11, 52.
25. Lásd Kol 1, 20.
26. Sir 44, 17.
27. Ef 2, 14.
28. III. kánon.
29. Lásd Mt 5, 23 és köv.
30. Mt 27, 46; Mk 15, 34; Zsolt 22, 2.
31. Lásd Ef 2, 14-16.
32. Nagy Leo, Tractatus 63, CCL 138/A 386.
33. 2 Kor 5, 18.
34. Lumen gentium 1.
35. „Az Egyház természete alapján kiengesztelő, mert azt az ajándékot, melyet kapott, másoknak adja tovább; az Istennel való egységet és a megbocsátást”: II. János Pál beszéde Liverpoolban, 1982. máj. 2. Insegnamenti, V. 2, 1982. 1992.
36. Lásd Ap.Csel 15, 2-35.
37. Lásd Evangelii nuntiandi, 13; AAS 68. 1976. 12.
38. Lásd II. János Pál Catechesei tradendae 24: AAS. 1979, 1297.
39. Lásd VI. Pál Ecclesiam suam: AAS 56, 1964. 609-659.
40. 2 Kor 5, 20.
41. Lásd I. Jn 4, 8.
42. Lásd Bölcs 11, 23-26; Ter 1, 27; Zsolt 8, 4-8.
43. Lásd Bölcs 2, 24.
44. Lásd Ter 3, 12; 4, 1-16.
45. Ef 2, 4.
46. Lásd Ef 1, 10.
47. Jn 13, 34.
48. Lásd Gaudium et spes, 38.
49. Lásd Mk 1, 15.

50. 2 Kor 5, 20.
51. Ef 2, 14–16.
52. Lásd Szent Ágoston, *De Civitate Dei*, XXII, 17; CCL 48, 835; Aquinói Tamás, *Summa Theologiae*, pars II, Q. 64, a 2 ad tertium.
53. Lásd VI. Pál záróbeszédét a II. Vatikáni zsinat 3. ülészakánának befejezésekor, 1964. nov. 21. AAS 56. 1964, 1015–1018.
54. *Lumen gentium*, 39.
55. *Unitatis redintegratio*, 4.
56. 1 Jn 1, 8 és köv.
57. 1 Jn 3, 20; lásd ennek idézetét az 1984. márc. 14-én tartott kihallgatáson mondott beszédemben; *Insegnamenti* VII. 1. 1984, 683.
58. Lásd 2 Sám 11–12.
59. Zsolt 51, 5 és köv.
60. Lk 15, 18–21.
61. „Conoscimento di se”, ahogyan Sziennai Katalin gyakran írja; *Lettere*, Florenz 1970. I. 3. old.; *Il Dialogo della divina Provvidenza*, Rom 1980.
62. Lásd Róm 3, 23–26.
63. Lásd Ef 1, 18.
64. Lásd Ter 11, 1–9.
65. Lásd Zsolt 127, 1.
66. 2 Tesz 2, 7.
67. Lásd Róm 7, 7–25; Ef 2, 2; 6, 12.
68. Az ószövetség görög fordítása, a Septuaginta, és az újszövetség, ha a bűnről szól, különböző kifejezéseket használ. A leginkább használt szó a „hamartia”. Ez ebből a töből származik és kisebb vagy nagyobb mértékű megsértése egy normának vagy törvénynek; irányulhat egy személy ellen vagy akár egy istenség ellen. A bűnt „adikiá”-nak is nevezi; ez jogsértést jelent; előfordul a „parabasis” szó is, mely áthágást jelent; az „asebeia” isten telenséget jelent stb. Ezek a kifejezések együttesen adnak képet a bűnről.
69. Ter 3, 5: „...olyanok lesztek, mint Isten, megismeritek a jót és a rosszat”; lásd még 22. verset.
70. Ter 3, 12.
71. Ter 4, 2–16.
72. Ez a kifejezés Elisabeth Leseur francia írónőtől való. *Journal et pensées de chaque jour*. Ed I. de Gigord, Paris 1918. 31. old.
73. Lásd Mt 22, 39; Mk 12, 31; Lk 10, 27.
74. Lásd Hittani Kongregáció instrukciója a „Felszabadítás

- teológiájáról". *Libertatis nuntius*, 1984. aug. 6. IV. 14–15. AAS 76, 1984. 885 és köv.
75. Lásd Szám 15, 30.
 76. Lásd Lev 18, 26–30.
 77. Lásd Lev 19, 4.
 78. Lásd Lev 20, 1–7.
 79. Lásd Kiv 21, 17.
 80. Lásd Lev 4, 2; 5, 1; Szám 15, 22–29.
 81. Lásd Mt 5, 28; 6, 23; 12, 31; 15, 19; Mk 3, 28; Róm 1, 29–31; 13, 13. Jak 4.
 82. Lásd Mt 5, 17; 15, 1–10; Mk 10, 19; Lk 18, 20.
 83. Lásd 1 Jn 5, 16 és köv.
 84. Lásd Jn 17, 3.
 85. Lásd 1 Jn 2, 22.
 86. Lásd 1 Jn 5, 21.
 87. Lásd 1 Jn 5, 16–21.
 88. Mt 12, 31 és köv.
 89. Lásd Aquinói Tamás, *Summa Theologiae*, II^a–II^{ae}, qu. 14. aa 1–3.
 90. Lásd 1 Jn 3, 20.
 91. Aquinói Tamás, *Summa Theologiae*, II^a–II^{ae}, q. 14. ad primum.
 92. Lásd Fil 2, 12.
 93. Lásd Ágoston, *De Spiritu et littera*, XXVIII: CSEL 60, 202; Ennarat in ps 39, 22; CCL 38, 441; *Enchiridium ad Laurentium de fide et spe et caritate*, XIX, 71; CCL 46, 88; *In Joannis Evangelium tractatus*, 12, 3. 14; CCL 36, 129.
 94. Aquinói Tamás, *Summa Theologiae* I^a–II^{ae}, q. 72, a. 5.
 95. Lásd tridenti zsinat, VI. ülés *De iustificatione*, Cap 2 és can 23, 25, 27; *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1973 671, 680 old.; DS 1573, 1575, 1577.
 96. Lásd tridenti zsinat, VI. ülés, *De iustificatione*, Kap. XV. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, idézett kiadás, 677, DS 1544.
 97. II. János Pál, *Az Úr anyala* 1982. márc. 14. *Insegnamenti* V. 1, 1982, 816.
 98. *Gaudium et spes*, 16.
 99. II. János Pál, *Az Úr anyala*, 1982. márc. 14. *Insegnamenti* V. 1. 1982, 860.
 100. XII. Pius, *Rádióüzenet az USA nemzeti katechetikai kongresszusához*, 1946. okt. 26. *Discorsi e Radiomessagi* VIII. 1946, 288.
 101. Lásd II. János Pál, *Redemptor hominis*, 15; AAS 71, 1979, 286–289.
 102. Lásd *Gaudium et spes*, 3; lásd még 1 In 3, 9.

103. II. János Pál beszéde Dél-Franciaország püspökeihez, 1982. ápr. 1. Insegnamenti, 1982. V. 1, 1081.
104. 1 Tim 3, 15 és köv.
105. A szöveg nehézséget okoz értelmezés dolgában, mert a vonatkozó névmás, mely az idézet elején áll, nem egyezik a semleges mysterionnal szemben. Néhány későbbi kézirat változtatott a szövegen a nyelvtani egyezés kedvéért; de Pál nyilván olyat akart kifejezni, mely előtte nyilvánvaló volt.
106. Az ősegyház a megdicsőült Megfeszítettre gondol, kit az angyalok imádnak és aki Úr. A lényeges mondanivaló az, hogy „testben nyilatkoztatta ki magát: a nagy titok lényege, hogy Isten örök Fia emberré lett”.
107. 1 Jn 5, 18.
108. 1 Jn 3, 9.
109. Lásd 1 Tim 3, 15.
110. 1 Jn 1, 8.
111. 1 Jn 5, 19.
112. Lásd Zsolt 51, 7.
113. Lásd Ef 2, 4.
114. Lásd II. János Pál, Dives in misericordia 8, 15; AAS 72, 1980, 1203–1207; 1231.
115. 2 Sám 12, 13.
116. Zsolt 51, 5.
117. Zsolt 51, 9.
118. 2 Sám 12, 13.
119. Lásd 2 Kor 5, 18.
120. Lásd 2 Kor 5, 19.
121. Gaudium et spes 92.
122. Christus Dominus 13, a püspökök feladatáról szóló dekretum; lásd Gravissimum educationis 8; Ad gentes 11–12.
123. Lásd VI. Pál, Ecclesiam suam, III: AAS 56, 1964, 639–659.
124. Lásd Lumen gentium 1, 9. 13.
125. VI. Pál, Paterna cum benevolentia: AAS 67, 1975, 5–23.
126. Unitatis redintegratio, 7–8.
127. Ua. 4.
128. Ágoston, Sermo 96, 7: P L 38, 588.
129. Lásd II. János Pál beszéde a diplomáciai testület előtt 1983. jan. 15. 4. 6. 11: AAS 75, 1983, 376, 378, 381.
130. II. János Pál homiliája a XVI. Békevilágnap miséjén, 1983. jan. 1, 6: Insegnamenti, 1983. VI. 1, 7.
131. Evangelii nuntiandi, 70: AAS 68, 1976, 59 és köv.
132. 1 Tim 3, 15.
133. Lásd Mt 5, 25 és köv.

134. Lásd Mt 5, 38–40.
135. Lásd Mt 6, 12.
136. Lásd Mt 5, 43 és köv.
137. Lásd Mt 18, 21 és köv.
138. Lásd Mk 1, 4–14; Mt 3, 2: 4, 17; Lk 3, 8.
139. Lásd Lk 15, 17.
140. Lk 17, 3 és köv.
141. Lásd Mt 3, 2; Mk 1, 4; Lk 3, 3.
142. Gaudium et spes, 8. 16. 19. 26. 41. 48.
143. Dignitatis humanae, 2. 3. 4.
144. Lásd többek között az általános kihallgatásokon elhangzott beszédekből:
 1973. márc. 28.: Insegnamenti, XI, 1973, 294 és köv.
 1973. aug. 8.: uo. 772 és köv.
 1973. nov. 7.: uo. 1054 és köv.
 1974. márc. 13.: Insegnamenti, XII, 1974, 230 és köv.
 1974. márc. 8.: uo. 402 és köv.
 1975. febr. 12.: Insegnamenti, XIII, 1975, 154 és köv.
 1975. ápr. 9.: uo. 209 és köv.
 1977. júl. 13.: Insegnamenti, XV, 1977, 710 és köv.
145. Lásd II. János Pál, Űrangyala, 1982. márc. 17. Insegnamenti V. 1. 1982, 860.
146. Lásd II. János Pál beszéde az 1983. aug. 17-i általános kihallgatáson, 1–3, Insegnamenti, VI. 2, 1983, 256.
147. Zsid 4, 15.
148. Lásd Mt 4, 1–11; Mk 1, 12 és köv; Lk 4, 1–13.
149. Lásd 1 Kor 10, 13.
150. Lásd Mt 6, 13, Lk 11, 4.
151. 1 Pét 3, 21.
152. Lásd Róm 6, 3 és köv; Kol 2, 12.
153. Lásd Mt 3, 11; Lk 3, 16; Jn 1, 33; Ap Csel 1, 5; 11, 16.
154. Lásd Mt 3, 15.
155. Ágoston, In Joannis Evangelium tractatus, 26, 13: CCL 36, 206.
156. Rítuskongregáció, Eucharisticum mysticum, 1967. máj. 25; 35; AAS 59, 1967, 560 és köv.
157. Zsolt 78, 38.
159. Lásd Jn 1, 29; Iz 55, 7. 12.
159. Lásd Jn 5, 27.
160. Lásd Mt 9, 2–7; Lk 5, 18–25; 7, 47–49; Mk 2, 3–12.
161. Lásd Jn 3, 17.
162. In 20, 22; Mt 18, 18; lásd azt is, mi Péterre vonatkozik, Mt 16, 19. Isaak von Stella egyik prédikációjában hangsúlyozza Krisztusnak a teljes egységét az ő Egyházával a bűnök bocsánatakor: „Semmit sem bocsáthat meg az

- Egyház Krisztus nélkül, és Krisztus semmit sem akar megbocsátani az Egyház nélkül. Az Egyház csak a bűnbánónak bocsáthat meg, azaz annak, akit Krisztus megérintett, és Krisztus nem nyújt bocsánatot annak, aki az Egyházat megveti." Sermo 11 (In dominica III post Epiphaniam, 1) PL 194, 1729.
163. Lásd Mt 12, 49 és köv; Mk 3, 33 és köv; Lk 8, 20 és köv; Róm 8, 29: „az elsőszülött a sok testvér között”.
 164. Lásd Zsid 2, 17; 4, 15.
 165. Lásd Mt 18, 12 és köv; Lk 15, 4-6.
 166. Lásd Lk 5, 31 és köv.
 167. Lásd Mt 22, 16.
 168. Lásd Ap.Csel 10, 42.
 169. Lásd Jn 8, 16.
 170. Lásd a Szent Péter bazilika penitenciárusaihoz és megváltásunk jubileumi évének zárásakor a gyóntató atyákhoz intézett beszédet (1984. júl. 9-én): L'Osservatore Romano, 1984. júl. 9. 10.
 171. Jn 8, 11.
 172. Lásd Tit 3, 4.
 173. Lásd tridenti zsinat, XIV sessio, De sacramento Paenitentiae, Cap. 1 és Kánon 1: Conciliorum Oecumenicorum Decreta Bologna 1973, 803 és köv; 711 (DS 1668-1670; 1701).
 174. Lumen gentium, 11.
 175. Lásd tridenti zsinat. Sessio XIV.
 176. Lásd Sacrosanctum Concilium, 72.
 177. Lásd Rituale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli VI promulgatum. Ordo Paenitentiae, Typis Polyglottis Vaticanis, 1974.
 178. A tridenti zsinat visszafogott kifejezést használ: „a bíró-sági eljárásnak egy módja” (Sessio XIV, De sacramento Paenitentiae Kap 6: Conciliorum Oecumenicorum Decreta, Bologna 1973, 707 (DS 1685), hogy így hangsúlyozza a világi bíraskodástól való különbözőségét. Az új bűnbánati szertartás is ezt mutatja: Nr. 6b és 10a.
 179. Lásd Lk 5, 31 és köv: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek” – azzal a befeljező megállapítással: „Én azért jöttem, hogy a bűnösöket hívjam: tartsanak bűnbánatot”; Lk 9, 2: „És azután elküldte őket, hogy hirdessék az Isten országát és gyógyítsák meg a betegeket.” Krisztusnak, mint orvosnak a képe, új, mély benyomást keltő fényben tűnik fel, ha kapcsolatba hozzuk „Jahve Szolgájának” alakjával, ki-

- ről Izaiás könyve prófétai módon szól: „Betegségeinket ő hordozta és magára vette fájdalmainkat” és „az Ő sebei által gyógyultunk meg”. (Iz 53, 4 és köv.)
180. Ágoston, Sermo 82, 8: PL 38, 511.
181. Lásd Ágoston, Sermo 352, 3. 8–9: PL 39, 1558 és köv.
182. Lásd Ordo Paenitentiae, 6c.
183. Már a pogányok is felismerték az „isteni” erkölcsi normák létét – mint Sophokles (Antigone 450–460) és Arisztoteles (Rhetor. I. könyv, fejezet 15, 1375 a–b). Ezek „mindig” érvényesek és az ember szívébe mélyen be vannak írva.
184. A lelkiismeret eme szerepéről lásd 1984. márc. 14-i általános kihallgatási beszédet: Insegnamenti VII. 1 (1984) 683.
185. Lásd tridenti zsinat, Sessio XIV, De sacramento Paenitentiae, Cap. IV, De contritione: Conciliorum Oecumenicorum Decreta, ed. cit, 705 (DS 1676–1677). Köztudomású, hogy a bűnbánat szentségének felvételéhez elegendő az attritio, azaz a kevésbé tökéletes bánat, mely inkább félelemből fakad, mint szeretetből; a Szentlélek hatására, kiben a megtérő bűnös részesül, az attritióból contritio lesz, mert a bűnbánat szentsége a gyónót, ki helyes beállítottsággal jön, segíti a szeretetből való megtérésre: lásd tridenti zsinat 705 (SD 1678).
186. Ordo Paenitentiae, 6a.
187. Lásd Zsolt 51, 14.
188. A bánat eme alapvető vonásairól a következő általános kihallgatásokon szóltam:
1982. máj. 19-én, Insegnamenti, V, 2 (1982) 1758 és köv.
1979. febr. 28-án, Insegnamenti, II (1979) 475–478;
1984. márc. 21-én, Insegnamenti, VII, 1 (1984), 720–722.
Ezekon kívül szóltam az egyházjogi előírásokról a bűnbánat szentsége kiszolgáltatásának helyéről és a gyónatószékről (can. 964. § 2. és 3.).
189. Röviden foglalkoztam ezzel a témával az 1984. márc. 7-én tartott általános kihallgatáson: Insegnamenti, VII, 1 (1984) 631–633.
190. Lásd Ter 4, 7, 15.
191. Lásd 2 Sám 12.
192. Lásd Lk 15, 17–21.
193. Lásd Presbiterorum Ordinis, 18.
194. Ordo Paenitentiae, 7b.
195. Lásd Ordo Paenitentiae, 17.
196. 961–963. kánonok.
197. Lásd Ez 18, 23.

198. Lásd Iz 42, 3; Mt 12, 20.
199. Lásd Familiaris consortio 84: AAS 74 (1982) 184–186.
200. 1 Pt 1, 1 és köv. és 3, 8.
201. 1 Pt 3, 9. 13.
202. 1 Pt 3, 8. 9. 13.
203. 1 Pt 3, 17.
204. Jézus Szíve litánia; lásd 1 Jn 2, 2; Ef 2, 14; Róm 3, 25; 5, 11.
205. II. János Pál 1983. dec. 7-i beszéde az általános kihallgatáson: Insegnamenti, VI. 2 (1983) 1264.
206. II. János Pál 1984. jan. 4-én tartott általános kihallgatási beszéde: Insegnamenti, VII. 1 (1984) 16–18.
207. Lásd Róm 1, 5; 16, 26.

Szedte és nyomta az Alföldi Nyomda
A nyomdai megrendelés törzsszáma: 6965.66-19-2
Készült Debrecenben, az 1985. évben

